

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

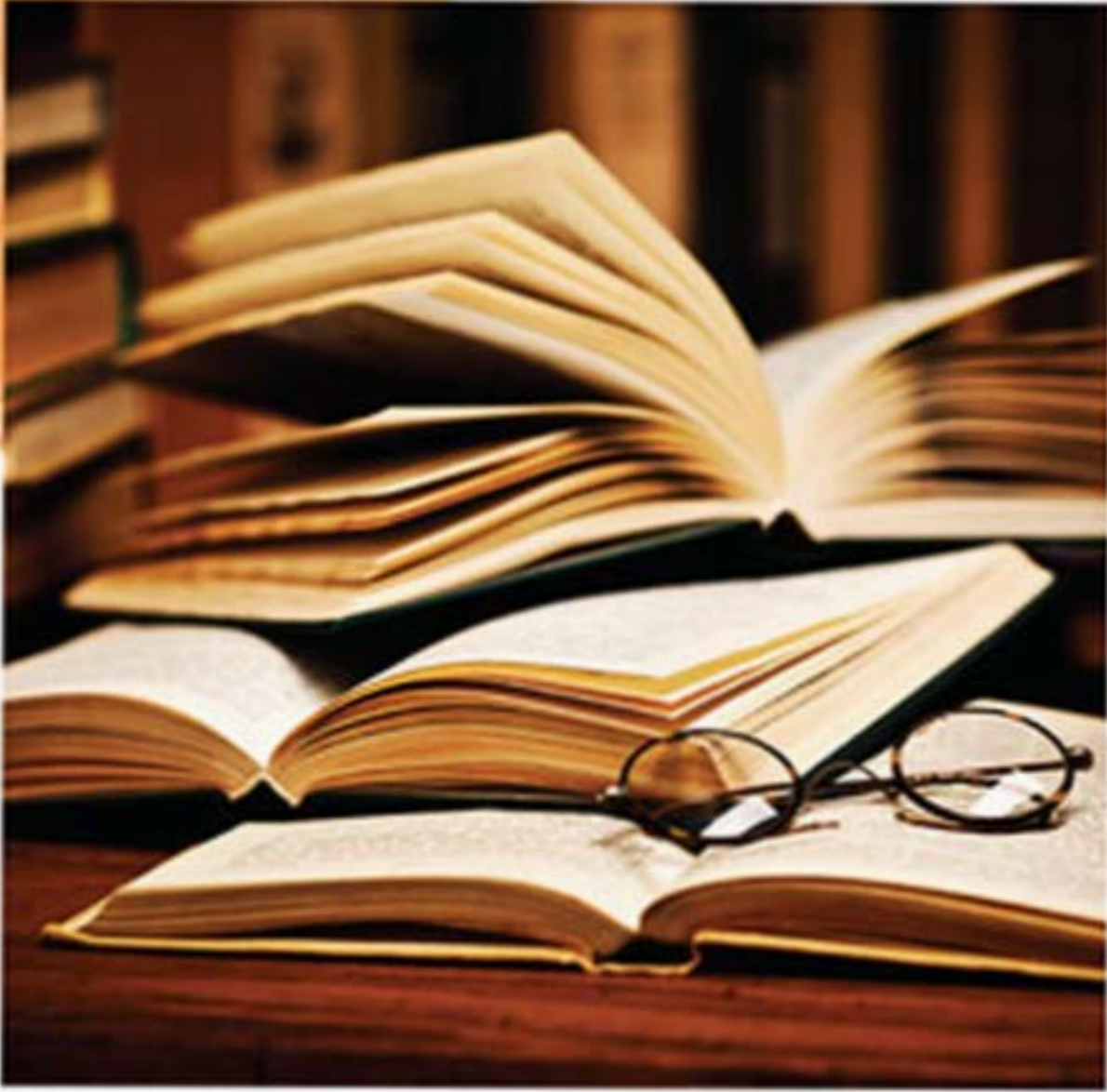
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DİLBİLİM NEDİR?

David CRYSTAL

Çeviren:
Ahmet BENZER

A PEGEM
AKADEMİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

DİLBİLİM NEDİR?

David **CRYSTAL**

Çeviren:
Ahmet BENZER

David Crystal
Çeviren: Ahmet Benzer

Dilbilim Nedir?

ISBN 978-605-318-485-0
DOI 10.14527/9786053184850

Kitabın orijinal adı: What is Linguistics?

Baskı sayısı: 3

ISBN: 978-0713157413

Yayınevi: Edward Arnold Publishers

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir

© 2016, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti'ye aittir

Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,
kapak tasarımı, mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt
ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında
yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Ağustos 2016, Ankara

Yayın-Proje: Özlem Sağlam

Dizgi-Grafik Tasarım: Didem Kestek

Kapak Tasarımı: İmaj ID: 5134350

Copyright : Irochka

Baskı: Vadi Grup Ciltevi A.Ş.

İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105

Yenimahalle/ANKARA

(0312 394 55 91)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Ön Sözü.....	iv
Ön Söz.....	v
Birinci Bölüm	
Dilbilim Ne Değildir?.....	1
İkinci Bölüm	
Dilbilim Nedir?	23
Üçüncü Bölüm	
Dilbilim Kullanımı	49
A Eki.....	61
B Eki.....	65

ÖN SÖZ

Bu kitap, daha önce belki dilbilimin yalnızca adını duymuş; fakat ne anlama geldiğini bilmeyen ve ne öğrenmek istediğinden henüz emin olmayan insanları yeni ve hızla gelişen bir konuyla tanıştırmaya çalışmaktadır. İnsanlar, konuyu kolay ve hızlı bir biçimde öğrenebilsinler ve daha detaylı çalışmak isteyip istemedikleri konusunda karar verebilsinler diye genel bir çerçeveden anlatmaya çalıştım. Amacım kapsamlı bir dilbilim giriş kitabı yazmak değildir; zaten “Dilbilim nedir?” gibi basit bir soruyu cevaplamak için konunun geniş ve sistemli araştırılmasına gerek yok. Dilbilim uzmanları, tanıştıkları insanlara sık sık derslerinin kısa tarifini ya da bu tarifi gerektirdiğinden daha fazlasını vermek zorundadırlar. Okuyucu için bu konu hakkında tam olarak hiçbir şey bilmediğimi ve cahil olduğumu varsaydım. Daha önce dilbilim hakkında bilgi sahibi olanlar da bu ilkeyle hareket etmelidir; çünkü bu kitap onlar için de yazılmamıştır.

“Dilbilim nedir?” sorusu bana beş farklı kaynaktan yöneltildi ve kafamda beş farklı okuyucu kitlesi oluştu. Bu soru bana ilk olarak üniversite tanıtım rehberinde dilbilim adını görüp bu dalın kendisine göre olup olmadığını öğrenmek isteyen bir üniversite öğrenci adayı tarafından soruldu. İkinci olarak İngilizce veya modern diller okumaya gelmiş ve dilbilimi seçmeli bir ders olarak alacak bir üniversite birinci sınıf öğrencisi tarafından soruldu. Üçüncü olarak İngilizce okuyan bir yabancı öğrenci tarafından soruldu; çünkü yabancı dil olarak İngilizce öğretimi sahasında dilbilim sözü sıklıkla duyulur. Dördüncü olarak dille ilgilenen genel okuyucu kitlesi tarafından soruldu. Dilin insan hayatında merkezi bir yerde bulunmasından dolayı insanlar dille ilgili bir problemle herhangi bir kitapta (başka bir disiplinle ilgili olsa dahi) karşılaşabilir. Beşinci olarak işlerinde bu konuyla ilk defa karşılaşan öğretmenler tarafından soruldu.

Bu kitap üç bölümden oluşmuştur. İlk bölümde hâlihazırda dilbilim ve dil hakkındaki yanlış kanılara değinilmiş ve dil hakkındaki modern çalışmalardan bazılarının eski yaklaşımlarla bağlantısı kurulmuştur. İkinci bölümde bir bilim olarak dil söyleminin etkileri tartışılarak

dilin biçim ve işlevindeki bazı karmaşık yönleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde dilbilimin toplum içindeki kullanımlarına bakılmış ve kişinin bu dalda edineceği yeterlilikle nasıl bir iş beklentisi içerisinde olması gerektiği gösterilmiştir. Bu kitap benim dilbilim hakkındaki görüşlerimi açıklar; fakat ben gelenekten beslenen, aykırı olmayan ve herkes tarafından geçerliliği kabul edilmiş konularla dikkatimi sınırlamaya çalıştım. Başka yazarlar, kuşkusuz farklı noktaları vurgulayacaklardır. Bu bağlamda ben de konu dâhilinde daha ileri bir bakış açısı ile aynı zamanda dilbilim öğrenimlerini sürdürmek isteyenlere destek olmak üzere A ekinde daha detaylı bilgi verdim. B ekinde çeşitli İngiliz üniversitelerindeki dilbilim seviyesine kadar gelen ders içeriklerini ekledim.

D. Crystal

ÇEVİRENİN ÖN SÖZÜ

Dilbilim, dili anlamak amacıyla tıp, biyoloji, felsefe ve psikoloji gibi farklı bilim dallarındaki bilgileri kendi içerisinde eriten bir bilim dalıdır. Dilbilimin bu bilim dallarından elde ettiği bilgileri anlamak her zaman için kolay olmayabilir. Bugün dil öğretiminde kullandığımız pek çok yöntem ve tekniğin kaynağı da dilbilimdir. Birçok eğitimci akademisyen, bu bilgileri dilbilim kaynaklarından öğretmenlerin anlayacağı şekle dönüştürerek pek çok alanda kullanılmasını sağlamaktadır. Kitabın var olma sebebini Crystal “Bu kitap, dilbilimi herkesin anlayabileceği ve istifade edebileceği basitlikte yazılmıştır.” şeklinde ifade etmiştir. Bu amaç doğrultusunda kitabın hedef kitlesini yalnızca akademisyenler değil, aynı zamanda öğretmenler ve öğrenciler de oluşturmaktadır. Öğretmen ve öğrencilerin uygulamada kullandığı bilgilerin geldiği kaynağın (dilbilim) ne hakkında olduğuyla ilgili ana bilgilere ulaşmasında fikir sahibi olmalarının önemi de büyüktür.

Her şey 2007 yılında Edinburgh Üniversitesi kütüphanesinde elinizdeki bu küçük kitapla karşılaştığımda başladı. Bu kitap, en çok merak ettiğim zor sorulara basit ve net cevaplar veriyordu. Sonrasında yazarın diğer kitaplarını da araştırmaya başladım. Zamanla benim için Amerika’da Noam Chomsky ne ise Avrupa’da da David Crystal o oldu. Kendisiyle e-posta yoluyla iletişim kurma imkânı bulduğum Crystal, kitabının Türkçeye çevrilmesinden duyduğu memnuniyeti ve başka kitaplarının da çevrilmesini umut ettiğini söyledi. Kitabın yayımlanmasına verdiği izin ve cesaretlendirmesinden dolayı kendisine teşekkürü bir borç bilirim.

Kitabın çevirisinde anlaşılır olmak şiar edinilmiştir. Bu bağlamda çeviriye yaptıkları katkılardan dolayı Ayşegül Sefer ve Selim Tiryakioğlu ile sayın hocam Latif Beyreli’ye teşekkür ederim.

Ayrıca Pegem Akademi çalışanlarına, projeyi yürüten Özlem Sağlam’a, kitabın okumasını yapan Kasım Kiroğlu ile kitabın basım ve yayımında emeği geçen Pegem Akademi müdürü Servet Sarıkaya’ya teşekkürlerimi sunarım.

Göztepe

Ahmet Benzer

1. BÖLÜM

DİLBİLİM NE DEĞİLDİR?

Dilbilim, yanlış yorumlanmaya yatkın bir terimdir. Evvela insanlar dilbilim adını duyduklarında “Dilbilim nedir?” diye sormazlar. Bunun yerine “Dilbilimleri nelerdir?” diye sorarlar. Bu durumda *dilbilim* kelimesi, sanki insanları bir sergideki resimler topluluğunu incelemek için bir araya getirmiş gibi olur. İnsanların dilbilimi böyle düşünmesi onu matematik gibi bir yığından ziyade araba gibi somut bir şekilde algılamasına yol açmıştır. Bu konu, genel kabul görüp bir disiplinin adı olarak uzun bir süre var olmamıştır. Konu, bu yüzyılın ortasından beri akademik düzeyde çalışılmaya başlanmış ve yaklaşık olarak 1960’lardan beri İngiltere üniversitelerinde gerçek anlamda geliştirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde ise daha uzun süre araştırılmış; fakat konu orada bile daha çok lisansüstü seviyesi ile sınırlı kalmıştır. İngiltere’de 1964’ün sonlarına yakın bir zamanda lisans düzeyinde ilk kurslar (bu konunun geliştirilmesinde önemli adım) verilmeye başlanmıştır. 1965’te York Üniversitesinde dil bölümünde ve Reading Üniversitesinde dilbilim bölümünde lisans düzeyinde okutulmaya başlanmıştır. Konu yerel üniversitelerde de hızlı bir şekilde ele alınıp işlenirken lise eğitimi düzeyindeki kurumlarda henüz bir ilerleme kaydedememiştir.

Konunun yakın zamanda gelişmeye başlaması problemleri de beraberinde getiriyor. Mesela biri bu terimle karşılaşp (örneğin üniversite tanıtımlarında) konu hakkında daha fazla şey öğrenmek isterse nereye gidebilir? Belki *Oxford İngilizce Sözlüğü*’nün ilgili cildine bakabilir. Orada bile bu konuda yeteri kadar bilgi yoktur; yalnızca dilbilim dillerin biliminin, dilbilim uzmanının (*linguistician*) ‘dilbilimde bilgili olan kişi’, dilbilimcinin (*linguist*) dili kullanma konusunda yetenekli kişi; kendi ana

dilinin yanında diğer dilleri kullanmada da usta olduğunu anlatır. Buradaki asıl problem, dilbilim (ya da genel dilbilim, dilbilim bilimi) olarak adlandırılan tanımların modern akademik çalışmalarla ilgili oldukları hâlde hemen hemen hepsinin yanlış olmasıdır. Bazılarını kısaca tartışabiliriz. Dilbilimcinin ne demek olduğu bir öğrencinin anlayacağı netlikte Oxford İngilizce Sözlüğü'nde net olarak açıklanmış ve sınıflandırılmıştır. Araştırmacı son zamanlarda gözden geçirilmiş *Uluslararası Webster Sözlüğü*'ne (3. baskı) bakarsa kesinlikle daha yeni bilgilere ulaşacaktır; yalnız sözlüğün kelime listesindeki önemli açıklamaların bir kısmı oldukça teknik kalabilir. Bu durumda nereye gidilebilir? Şanslıysa bir okuldaki dilbilim uzmanından ya da o muhitte konu hakkında biraz okumuş bir kütüphaneciden yardım alabilir. Peki, ya onlar da bir şey bilmiyorsa ne olur?

Dilbilimin ne olduğunu anlamaya çalışan insanlar için birçok zorluğun varlığı kabul edilmeli ve bunlarla yüzleştirmelidir. Evvela konu üzerine yapılan çalışmaların durumu, bize başlangıç niteliğinde çok az ders kitabının üretildiğini ve mevcut olanların da çoğunun hatalı olduğunu gösteriyor. Ayrıca bu kitapların çoğunluğunun okunabilirliği çok düşük ve belli bir seviyeye hitap etmeyip alanı çok iyi bilmeyi (kapsamlılık) gerektirecek niteliktedir. Dilbilime kapsamlılık açısından bakacak olursak konuyu ilk kez okuyan birisi için dilbilimi kapsamlı olarak okumak cazip gelmeyeceği için bu konuda derinleşmek biraz ilgi ve istek gerektirmektedir. Birisi R. A. Hall'un *Introductory Linguistic*'in beş yüz sayfa olduğunu görse -ki bunun dilbilim için çok ciddi bir giriş olduğu açıktır- işe girişmeden önce ya hatırı sayılır derecede bir ilgi ya da en azından böyle bir kitabı okumaya bir mecburiyetinin bulunması gerekmektedir.

Dilbiliminin yeteri kadar ilgi çekici ve yararlı olmadığını düşünen insanlar için -Benim görüşüme göre çoğunluk böyledir. ne söylenmeli? Buradaki amaç, dilbilimin ne hakkında olduğunu anlamak isteyen insanlara ciddi bir çalışma gerektirmeden konunun kısa bir açıklamasını yapmaktır; ancak bu kitabı yazarken bile dilbilim hakkında herhangi bir kitap tavsiye edemem; çünkü seviye göz önünde bulundurulduğunda kitapların giriş niteliği taşımadığı için okunmadığı görülür. Bunun yanı

sıra dilbilimcilerin dille ilgili görüşleriyle sokaktaki bir insanın dille ilgili görüşü arasında farklar vardır; fakat bu durum dilbilimciler tarafından doğal karşılanır; çünkü dilbilimciler çok fazla teknik adlandırmayı çok az açıklamayla sunup ilgilerini uzmanı oldukları alana yötirler. *Tanıtma* ya da *giriş* kelimesi bir başlık için pek çok şeyi kapsar; ancak vaat ettiğini karşılamaz. Biri hazırlıksız olarak alanyazına el atarsa boyundan büyük bir işe kalkışmış olur. Dilbilim alanında okumak için üniversiteye mülakata gelen ve yanıltıcı bir başlığı olan *Fundamentals of Language* [Dilin Temelleri] -asında lisansüstü öğrencilerin okuması için tavsiye edilmektedir- kitabını okumaya başlamak zorunda kalan öğrencinin kafa karışıklığını gözümüzün önüne getirelim. Ayrıca halk kütüphanelerinde bulunan bazı kitaplar, yanlış açıklamalar ve yanıltıcı bilgilerle -genellikle de üniversite derslerinde olduğu gibi- dilbilim hakkında çok az teknik bilgi vererek yanlış popülerleşme eğilimindedir. F. Bodmer ve L. Hogben tarafından yazılmış *The Loom of Language* [Dil Tezgahı] ve Mario Pei tarafından yazılmış *The Story of Language* [Dilin Hikâyesi] gibi kitaplar birçok açıdan ilginç olsa da birçok yanlış terim kullanımıyla dilbilim alanında ciddi anlamda çalışmaya niyetlenmiş birinden ne beklendiğinin bilgisini açıkça vermez. Aslında ihtiyacımız olan şey, güvenilir popülerleşmedir; yani bir kerede çok fazla yeni bilgiyi sindirmek zorunda kalmadan kişinin konuya hızlıca aşina olmasını sağlamak; ancak (a) çalışmaya başlamak, (b) bir üniversitede okumak için başvurmak, (c) modern dillerden birinin kursuna katılmak için dilbilimin uygun bir konu olup olmadığına kişinin karar vermesine yardımcı olmak gerekir. Konuyu bu şekilde yazana kadar da yeni başlangıçlar için bu durum problem olmaya devam edecektir.

Daha endişe verici nokta ise *dilbilim* kelimesinin anlamını bilmeyen birçok kişinin bildiğini sanmasıdır. Burada yapılan hata, birine dil tarihi ile ilgili bir kitap tavsiye edilirken *dilbilim* ve *filolojinin* aynı şeymiş gibi görülmesidir. Bu hatayı anlamak için 1967 yılında Reading Üniversitesinde dilbilime başvuran 16-18 yaşlarındaki öğrencilerin durumunu ele alabiliriz. Başvuru yapan herkese dilbilim hakkında ne düşündükleri sorulduğunda insanoğlunun tarihinde dilin nasıl ortaya çıktığından ya da kelimeler ile anlamların yıllar içerisinde farklılaştığından bahsetmeye

başlarlar. Bu görüşleri bir yerden edinmiş olabilirler; ancak dilbilim için verilen cevapların sabitliği bile konu hakkındaki yanlış anlamaların göstergesidir. Onlar ise verdikleri cevaplara inanırlar -ki neden inanmasınlar-; ancak bu görüşleri benimsemek yanlıştır. Verilen cevaplar, dilbilimin yalnızca ufacık bir kısmıdır. Tarihî çalışmaları sevmeyen insanlar için dilbilimi iyi, diyerek konuyu geçiştirebilir; ama aslında ne kaçırıldıklarını bilmezler. Tarihî çalışmaları seven insanlar ise modern dilbilimin parçası olan tarihî olmayan bir çalışma okuduklarında şaşkınlığa düşerler. Maalesef burada beklenti içerisinde olan öğrencilerin dilbilim hakkında bilgisi olan; fakat daha önce bu konu hakkında problem yaşamış birinden öneri alma gibi bir tehlikeleri var. Bu insanların sayısı da oldukça fazladır.

Dilbilim, tarih boyunca alanını genişletirken -diğer birçok yeni bilim dalı gibi- bilim dalları arasındaki uyumsuzluklarla karşılaşmıştır. Bir kişi, dilbilim çalışmadan klasik çalışamaz ya da tam bir dilbilim çalışmadan edebiyat eleştirisi yapamaz gibi iddialarla dilbilim abartılmıştır. Abartılmasının nedeni, daha iyi yapılanmış bilim dallarında çalışan ve dilbilimin ümit vaat eden fikirlerini sevmeyen insanların yaptığı asılsız konuşmalardır. Son zamanlarda, insanlar dilbilimin diğer alanlarla olan ilişkisi hakkında kendilerini daha bilgili görmektedirler; ancak eski duygular tekrar uyanabilir. Alınacak ders: Biri, dilbilimin ne olduğu sorulduğunda çok şiddetli tepki veren bir insana rastlarsa o kişiye kibarca kafa sallamalı ve başkasına sormalıdır.

Dilbilimin doğasına ilişkin çok fazla yanlış vardır. Dilbilim aşağıdaki gibi dört ana dala ayrılmaz:

- a) Karşılaştırmalı filoloji, filoloji, dil tarihi çalışmaları ya da nasıl adlandırılmak isteniyorsa,
- b) Birçok dili öğrenme ya da çok sayıda dil bilme ve konuşma,
- c) Edebî eleştiri ya da diksiyon eğitimi gibi değerli bilim dalları,
- ç) Birçok okulumuzda son yüz yıldır uygulanan geleneksel dilbilgisi çalışmaları.

Dilbilimin ne olduğu konusunda biraz daha yardımcı olmak için bu maddeleri açıklamalıyım:

Dilbilim öncelikle dilin eski dillerden ne şekilde türediğini araştırır, bir tarih çalışması (ya da art zamanlı bir çalışma) değildir. İngilizcenin Eski İngilizceden (ya da Anglo-Sakson, genelde bu şekilde adlandırılır), Fransızcanın Latineden ya da bu eski dillerin ilk dillerden nasıl türediğini ki bu ilk diller artık yok olmuştur- görürüz. Örneğin; Latince, Yunanca ve Sanskritçenin Hint-Avrupa grubundan nasıl türediği gibi. Aklıma gelmişken, dilin kökeni ya da dünyadaki ilk dilin ne olduğu gibi konularla ilgilenmiyoruz; çünkü bu tür sorulara cevap verebilmek için yeterli kanıt yoktur.

Karşılaştırmalı filoloji, 18. yüzyılın sonuna kadar sistemli çalışılmamış ve birkaç yüzyıldır da amatörce çalışılan bir dilbilim dalıdır. Karşılaştırmalı filoloji oldukça dar ve karmaşık olmasına rağmen yine de dilbilimin bir alt dalıdır. Dil tarihi çalışmalarında ele alınmış; ancak Reading Üniversitesi'nde yapılan final sınavında dokuz kâğıttan sadece birinde geçmiştir. Bu da dilbilime dilin tarihinden çok dilin bilimi ve dil hadisesi olarak bakmamız gerektiğini gösteriyor; çünkü dilbilim, bir dilin tarihî olmayan (eşzamanlı) belli bir döneminin çalışılmasının adıdır.

Misal, bugünkü İngilizce, Şekspir'in ya da 1960'larda kullanılan İngilizcenin tarihî değişimini incelemez. Bununla birlikte Şekspir'in kullandığı İngilizcenin modern İngilizceye nasıl dönüştüğü ya da 21. yüzyılda ne gibi değişikliklere uğrayacağı gibi konularla da ilgilenmez. Birçok dilbilimcinin dille ilgili sorduğu sorular da tarihle ilgili değildir. "Dilin toplumdaki rolü nedir?", "Dil nasıl gerçekleşir?", "Karşılaştığımız bir dili nasıl çözümleriz?", "Bütün diller aynı konuşma şekline mi sahiptir?", "Dil ile düşünce arasında nasıl bir ilişki vardır?" ya da "Dil ile edebiyat arasında nasıl bir ilişki vardır?". Dilin bu ve benzeri sorularını cevaplamak için tarih incelemesi yapmak zorunda olmadığımız gibi böylece dili fizik ve kimya gibi kendi terimleriyle deneysel olarak inceleyebilecek bir çalışma hâline getirebiliriz.

İkinci olarak dilbilim, dil öğrenimi ya da dil öğretimi olarak yorumlanmamalıdır. Dilbilimci de birçok dil bilen kişi değildir. En sık karşılaştığım tartışmalardan birisi de şudur:

“Üniversitedesin değil mi? (samimi bir gülüş), Orada ne yapıyorsun?”

“Dilbilim öğretiyorum.”

“Kaç dil biliyorsun?”

Bu devam edip giden sıkıntılı bir konuşmadır ve çok az dilbilimci birden fazla dili akıcı biçimde konuşmaktadır. Burada açıklamaya çalıştığım nokta ise bir kişiyi dilbilimci yapan şey bir dili konuşma değil, bir dil ile başka bir dil arasındaki farklılıkları ve üzerinde çalışılacak dillerin ilkelerini bilme ve bir dil hakkında konuşmadır. Bununla birlikte dilbilimcinin tam anlamıyla bilgi sahibi olduğu dillerin sayısı bir yıldan diğer yıla, belli bir zaman dilimi içerisinde sahip olduğu öğrenci sayısına ve bu öğrencilerin ilgilerine göre değişecektir. Örneğin belli bir sebepten dolayı *Twi* gibi bir Afrika dilinde çalışmak isteyen öğrencim varsa ve onu bir *Twi* dili uzmanına yönlendiremezsem kendim bu dili çalışmaya başlamalıyım; ancak bu şekilde öğrencimin *Twi* dilinde çalışmasına yardımcı olabilirim. Bu gibi örneklerle muhataplarıma şunu anlatmak istiyorum: Dilbilimin bireye verdiği şey, dil çalışmasına güvenilir ve sistemli biçimde yaklaşma becerisidir. Dilbilim, dilde gerçekleşen her türlü hadi seye analitik (çözümlemeli) bir bakış açısıyla bakmayı öğretirken bireyin yeni diller öğrenme yeteneğini kesin biçimde geliştirir; ancak bu, bireyin aldığı bir yan eğitimidir ve oldukça önemsizdir. Ayrıca bu tip tartışmaların muhatapları, bunları ne duymak ne de zaman ayırmak isterler. Bense bu tür konuşmalarda dilbilimci anlayışımı bu çerçevede açıklamaya çalışmıyorum; ancak “Kaç tane dil konuşuyorsun?” sorusunu bıyık altından gülerek şöyle cevaplıyorum: Yirmi sekiz!

Üçüncü olarak dilbilimci, çok farklı seviyelerde kullanılan dille ilgilenir; kullanılan dili değerlendirmeye ilgilenmez. Genellikle edebî metinlerde kullanılan dilin türü ile ilgili çalışmalarla alakadardır; ama bu durum onu bir eleştirmene dönüştürmez. Fark basit şekilde şöyledir: Dilbilimci, kullanılan dile bakarken bir ifadedeki dil özelliklerini açık-

lamakla uğraşır; kullanılan kelime, dilbilgisi ve ses çiftlerinin ne olduğuna, hangi edatların kullanıldığına, anlatım yöntemlerinden birinin neden diğeri yerine tercih edildiğine bakar. Dilbilimci, dilin estetik, ahlaki ya da diğeri eleştirel özelliklerine bakarak dili değerlendirmmez. Örneğin bir dilbilimci James Joyce'un *Ulysses* romanının dilini çalışabilir ve çalışmanın sonunda Joyce'un romanı yazarken dili nasıl kullandığı hakkında epeyce bilgi sahibi olur; ancak romanın iyi ya da kötü olduğuna, müstehcen olup olmadığını, karakterlerin gerçek yaşamla ilgisini anlatmayacaktır; çünkü bunlar dil dışı konulardır ve bir dilbilimci de bu konuları açıklayabilecek yeterlilikte değildir. Bununla birlikte dilbilimci ve edebiyat eleştirmeni bir yazarın dilini farklı açılardan inceler. Biri yazarın kullandığı dilin dilbilim özelliklerini betimlemek ve tanımlamakla uğraşırken diğeri kullanılan dilin okur üzerindeki etkisini değerlendirmeye çalışır. Bu iki farklı bakış açısı birbirine karıştırılmamalıdır.

Benzer şekilde, diksiyon dersleri de dilbilim değildir; ancak kesişim noktaları bir nokta bulunmaktadır. Kısmen de olsa her iki alan da konuşma seslerinin boğumlanmalarıyla ilgilenir. Diksiyon, bütün insan seslerinin bazı sosyal ve estetik ölçütlerle birbirine uyup uymadığını nesnel olarak araştırırken ses bilgisine göre seslerin niteliğini de geliştirmeyi amaçlar (örn. sesleri değerlendirme). Misal, İngilizcenin kuzey lehçelerinde sıklıkla duyulan *Bath*'deki kısa *a* sesi bazı İngilizlere güzel gelirken bazıları için itici olabilir. Burada ses bilimcinin konuyla ilgili belli bir hissiyatı yoktur. Sadece bu sese de diğeri gibi bilimsel bir çerçeve içinde kısa bir tanım ve açıklama verilmiş mi ona bakar (Bu çerçevenin ne olduğunu ikinci bölümde açıkladım.). Dilbilimin dile yönelik çalışmaları okullarda olduğu gibi geleneksel bir yaklaşımla açıklanamaz. Modern yaklaşımların dile bakışında geleneksel yaklaşımdan farklı birçok taraf vardır. Geleneksel dilbilgisinin faydalı birçok yönü olmasına rağmen dilin doğasına ilişkin ileri sürülen yanlış kavram ve düşüncelerle akıllarda kalmaktadır ve ne yazık ki bu düşünceler bugün de varlığını sürdürmektedir. Dilbilimin ne olduğunu ve dili yeni bir yaklaşımla incelemenin neden gerekli olduğunu ancak bu gibi konuları tartışarak anlayabiliriz. Buradaki yanlış kavramlar, dildeki temel konularla ilişkili olup dilbilimciler de bu konularda anlaşmazlık içindedirler. Ayrıca bu konular *The*

Times gibi yerlerde başı çeken önemli tartışma konularıdır. Vereceğim örnekleri İngilizceden alacağım; çünkü bu dile birçok okurum aşinadır ve İngilizce için her ne söylersem bu, geleneksel yollarla çalışılan diğer tüm modern diller için de geçerlidir.

Örneğin İngilizcedeki bir kural bize adları düzenli çoğul yapmanın s ekini ekleyerek gerçekleştirilebileceğini söylemektedir; ancak bu durum konuşma dilinde pek de önemli değildir; çünkü bu durumda konuşma dilinde bir adın sonundaki sesin yapısına bağlı olarak üç farklı ses ortaya çıkar. Şu kelimelerin okunuşundaki seslere dikkat edin *boats*, *trains* ve *horses*. Bu örneklerden ilk kelimedeki ses s, ikinci kelimedeki ses z gibi üçüncü kelimedeki ses ise is gibi telaffuz edilmektedir. Ayrıca bize *I*'dan sonra *will* değil de *shall* kullanılması gerektiğini söyleyen kurallar da konuşma dilinde çok farklı bir şeyin meydana geldiğini gözden kaçırmaktadır: Burada en sık kullanılan yapılar bunların hiçbirisi değildir; ancak *I'll*'dir. İngilizcede sadece birkaç yazar konuşma dilini çalışmaktan rahatsız olmamıştır, bu belli bir noktaya kadar hoş görülebilirken (Herhangi bir bilimsel konuşma çalışması için ön şart olan ses kayıt cihazları ve benzer araç gereçler nispeten son icatlardır.) konuşma pahasına yazma becerisine çalışmak dilbilimde işi tersinden yapmaktır. Bunu anlamak için ise kısaca dilin doğasını düşünmek yeterli olacaktır. Dil, -söylendiği üzere birbirimizle iletişim kurmamız için bir araçtır. Dilbilim ise yazı diliyle ilgilenir; ancak herhangi bir yazma etkinliğinin konuşmadan sonra ortaya çıktığı ve daha karmaşık bir süreç olduğu açıktır. Konuşma, dilbilimsel ifadenin ilk aracıdır. Günlük hayatımızda yazmadan önce konuşmaya başlar yazdığımızdan daha çok konuşuruz. Bütün doğal diller yazılmadan önce konuşulmuş ve bugün dünya üzerinde abecesi olmayan birçok dil bulunmaktadır. Bu nedenle herhangi bir kişinin dille ilgili açıklamalarını konuşmadan çok yazmaya dayandırması dilbilim şartlarını tersine çevirmek demektir ve bu durum her zaman kafa karışıklığına yol açmaktadır.

Bu konuyla ilgili çoğu geleneksel dilbilgisinde sunulan materyaller dilin yazılı biçimindeki bütün özellikleri kapsamaz; ancak belli bir yazı türüyle -bilhassa da standart (ölçünlü) - ilgili sınırlı olan bir noktadır. Standart-dışılığı çağrıştıran şeylerden kesin biçimde kaçınılır ya da

bunlar konuşmada varsa argo diye kınanır ve kötü dilbilgisi diye etiketlenir; hâlbuki bu resmîyetsizlik (informalite) eğitilmiş insanlar tarafından düzenli ve yaygın biçimde çok sık kullanılır. Sonuç olarak evde konuşurken, birine mektup yazarken, bir konuşma yaparken veya iş başvurusunda bulunurken kullandığımız dil farklıdır. Bir dil farklı resmîyet seviyelerinde kullanılabilir, dilbilgisinin görevlerinden birisi de bu farklılıkları göz önüne almaktır. Bazı kullanımları doğru bazılarını da yanlış olarak seçmek değildir. Örneğin hepimiz İngilizcede bize *the man* ... “I saw was tall and dark.” [Gördüğüm adam uzun ve esmerdi.] gibi bir cümlede *who* değil *whom* kullanmamızı söyleyen kurala aşınayızdır; ama bu tür kurallar sadece İngilizcenin gerçekliğini zedeler.

Burada cümlelerde *who* yanlış *whom* doğru kullanım değildir, ikisi de bazı durumlarda doğru iken bazı durumlarda yanlıştır. Farkı şöyle ortaya çıkmaktadır: *Whom* daha resmîyken *who* daha az resmîdir. Resmî olanı gayriresmî (sohbet tarzı), gayriresmî olanı da resmî hâle getirmek uygun değildir. Benzer şekilde şu cümleleri karşılaştıralım: “He removed the chair which I had been sitting on.” ve “He removed the chair on which I had been sitting.” [Üzerinde oturduğum sandalyeyi kaldırdı.]. Her iki cümle de İngilizcede kabul edilebilir; çünkü İngilizcede “Asla bir cümle edatla bitmez.” şeklindeki kural kullanımlar arasındaki resmîyet farkını dikkate almadığı için gerçekçi değildir.

Biz geleneksel dilbilgisinde genel olarak çok fazla yanlış kavram ve kullanım biliyor, dilbilgisi kitaplarında tanıtılan dilin doğru olduğunu düşünüyoruz. Aslında dilbilgisi kitaplarında yazılanlar özel kullanımlardır. Dilin farklı kullanımları eşzamanlı da olsa net değildir. Standartlar çok az olduğu için yazdıklarımız ve konuştuklarımız durumdan duruma değişebilir. Örneğin İngiliz dili incelendiğinde pek çok şivenin özelliğine sahip olduğunu ve bu nedenle homojen olmadığını görürüz. Bu kuralların hepsi de birbirinden farklıdır ve muhtemelen iki ayrı kişi aynı şekilde konuşmaz, biri diğerini taklit etmiyorsa tabii. Belki de bu gibi durumları düşündüğümüzde bir dilbilgisi kitabı yazmanın neden çok zor olduğunu ve dildeki biçimsel değişimi ihmal etmenin neden çok tehlikeli olabileceğini görebiliriz.

Birçok geleneksel dilbilgisi kitabının yetersiz olmasının ikinci sebebi, yazarlarının İngilizceyi başka bir dille -genellikle de Latinceyle- tanımlamaya çalışmasıdır. Bundan dolayı klasik diller yüzyıllardır Avrupa'da bir dili tanımlayıcı model olarak kullanılır. Böylece söz gelişi İngilizce hakkında "It is me." yerine "It is I." ya da İngilizcede adın yalın (*fish*), seslenmelik (*O' fish*), belirtme (*fish*), tamlayan durumu (*of a fish*), yönelme durumu (*to/for a fish*) ve çıkma hâli (*by/with/from a fish*) olarak adlandırılan beş veya hatta altı hâli olduğunu anlatan kurallar buluruz. Şimdi, durumu gerçekten dikkatlice incelersek bunun yalnızca İngilizceyi Latinceymiş gibi göstermeye çalışmaktan ibaret olduğunu anlayabiliriz. Unutmamak gerekir ki İngilizce, Latince değildir. Latince *to be* (ol) fiilinden sonra yalın durum gerektirdiğinden İngilizcenin bu pozisyonadaki ad ve zamirler için aynı durumda olması gerektiği sonucunu çıkarmak için hiçbir neden yoktur. İngilizce dilbilgisi yapıları, Latince dilbilgisi yapılarından farklıdır.

Benzer şekilde, yalnızca Latincenin altı hâli olmasından ötürü, bu altı hâli İngilizceye koymak için kendimizi zorlamaya gerek yoktur. Bu bakış açısı problemlerin artmasına neden olur. Örneğin *for the bridge* geleneksel dilciler tarafından yönelme hâli olarak adlandırılır; fakat *across the bridge* (Latince ad şekillerine açıkça bir son ek eklememiştir) edat öbeği olarak adlandırılır -her ikisi de İngilizcede aynı içyapıya sahip olmasına rağmen-. Hata tabî ki ilk yerde *for the bridge*'i *bridge* kelimesinin bir durumu olarak adlandırmaktadır. Dilciler genellikle *case* [durum] kelimesiyle sözlü dilin diğer kısımlarının akrabalığını ya da asıl şekillerin cümledeki görev değişimini gösteren bir duruma atıfta bulunur. Bu değişim *çekim* olarak adlandırılır ve bunu gösteren bir dil için de çekimli dil denir. Latince çekimleri genellikle kelimelerin sonuna, farklı cins eklerin eklenmesiyle oluşur. İngilizcede hiçbir çekim eki yoktur; fakat aynı anlamı oluşturmak için edatlar kullanır.

For the bridge ve *ponti*; her ikisini de yönelme durumu olarak adlandırmak, açıkça *case* [durum] kelimesini çok farklı iki cümlede kullanmaktır. İngilizcede aslında yalnızca iki ad durumu vardır: Tamlayan durumu (s eki eklediğimiz yerler; *cat's*, *boys'*, *horse's*'daki gibi) ve diğer

1 'Eyy' anlamındadır. Ç.N.

bütün yerlerde kullanılan genel durum (*boy, boys* etc.). Aksi şekilde düşünmek, İngilizce ve Latince çatışmasının açık örneğidir ve bu şekilde oldukça gülünçtür (Örneğin bir kişi '*O fish*' olarak düşündüğünde); fakat aynı nedenden dolayı İngilizcedeki yanlış sınıflandırmalar çok daha zor fark edilir. Örneğin İngilizcedeki kiplerin Latincedekiyle aynı geniş yelpazeye sahip olduğu ısrarı buna iyi bir örnektir. İşte tam da bu noktayı gözardı ettiğimiz için çok daha ciddi bir sorunla karşı karşıyayız.

Bu noktada yapılacak iş, dilin -veya dilin bazı kısımlarının- tanımlanmasıdır; diğer dillerin tanımlanma bulgularını -bu diller güçlü bir üstünlüğe sahip olsa bile- kullanmamalıyız. İngilizce ve Latince görüntüleriyle değil, kendi adlandırmalarıyla tanımlanmalıdır. Latincenin karmaşık yapısını İngilizceye aktarmanın bir anlamı yoktur; zira İngilizce zaten yeterince karmaşık bir dildir. Bu tabii ki bazı diller arasındaki benzerlik noktalarının varlığını reddetmek değildir; ancak bu varsayımların her zaman için dikkatlice test edilmesi gerekmektedir ve bu dilbilimcinin yaptığı şeylerden biridir.

Geleneksel dilbilgisi kitaplarında, İngiliz dilbilgisi üzerine bir şey söylemek söz konusu olduğunda otoritelerin bir çoğunda Latincenin kurallarını işletme eğilimi vardır. Bununla birlikte bu dilbilgisi kitaplarında ya da dil hakkındaki günlük konuşmalarda da gerçek dışı sonuçlar üreten başka dayanak noktaları da vardır. Örneğin insanlar dilin yapılandırıldığı usul hakkındaki ifadelerinde, sık sık bazı mantık ölçütlerine başvururlar. Bazıları da çoğu kez İngilizcenin Fransızcadan daha mantıklı bir dil olduğu veya *spoonfuls* [kaşık dolusu] demenin *spoonsful* [kaşık dolusu] demekten çok daha mantıklı olduğu gibi ifadeleri duyarlar. Bu ifadeler, tamamen ayrı tutulması gereken iki kullanım standardını; yani standart dil kullanımı ile onun mantıklı kullanımını ayırt edememektedir.

Dil, neticede onu kullanan insan olduğu için bir mantık yapısı oluşturamamıştır. Bazen yıllar boyunca tamamıyla tahmin edilemeyecek şekilde formunu değiştirebilir ve birtakım düzensizlikleri içinde barındırabilir. Bu nedenle her zaman dilde mantık kurallarını araya mayız; biz *big-bigger* [büyük-daha büyük] ve *small-smaller* [küçük-daha

küçük] deriz; fakat mantıklı düşünecek olursak *good-gooder* [iyi-daha iyi] şeklinde doğrusunu söylemeliyiz. Bunu da savunmak isteyen birisi olup olmadığından şüpheliyim. Yine İngilizcede iki olumsuzun bir olumlu yaptığında ısrar etmek kendini teorik zorluklara yapıştırmaktır: Bazen iki olumsuz mantıklı olarak bir olumlu yapar (Örneğin “I am not distatisfied.” [Hoşnutsuz değilim.]. Hemen hemen “I am satisfied.” [Hoşnutum.] ile -kesinlikle aynı ohnamasına rağmen eşanlamlıdır); fakat çoğunlukla iki olumsuz, daha etkili bir olumsuz yapmak için tercih edilir: “I’ve not done nothing.” [Hiçbir şey yapmadım.] diyen küçük çocuk bu noktadaki durumdadır. Burada o, “I have done something.” [Bir şeyler yaptım.] demek istemez. Bu kullanımı sevmeyebilir ve standardın altında bir kullanım veya kötü dilbilgisi olarak adlandırabiliriz; ama şunu not etmeliyiz: Herhangi bir itirazın kaynağı, onun kullandığı lehçeyi sevip sevmemekse bu asla mantıklı bir sorgulama değildir. Kısaca, dil sorunlarında mantık kelimesini anmamak bunun yerine dilin düzenli, düzensiz biçimlerini konuşmak ve her zaman düzenli olanların kalıplarına uyacak şekilde dildeki düzensiz biçimleri kullanmak için nasıl bir yönelim olduğunu göstermek en iyisidir. Örnek olarak *benzetim* (analogy) olarak ifade ettiğimiz durumu gösterebiliriz. Benzetimin en iyi örnekleri her zaman konuşmayı öğrenen çocukların konuşmalarında bulunur: *Mice* [fare] ve “I saw.” [Gördüm.] için *mouses* ve “I seed.” diyen çocuk düzensiz formları sanki düzenliymiş gibi kullanır.

En mantıklı dil yoktur. Benzer olarak öğrenmenin zorluğunu ifade etmek için tercih edilen karışık kavramı ile en karışık dil de yoktur. Zorluk standartları görecelidir: Bir şey, onu ne kadar fazla uyguladığı mıza ve benzer şeyleri nasıl kullandığımıza bağlı olarak daha zordur. Birisi “Rusça, öğrenilmesi korkunç derecede zor bir dil olmalı.” derse bu o kişi için doğru olabilir; ancak bu yargıyı “Rusça, bu nedenle zor bir dildir.” olarak algılamamalıyız. Öğrenme zorluğu özellikle birisinin tamamıyla ses, dilbilgisi ve kelime bilgisi olarak Rusçaya benzeyen bir dili konuşabilmesine bağlıdır. Birisi konuştuğunda Rusça, öğrenilmesi çok kolay bir dil olacaktır. Genellikle kendi diliyle diğer diller arasında dilbilgisi ve diğer farklılıklar bakımından ne kadar büyük fark olursa öğrenilmesi o kadar zor olacaktır (ya da karmaşık). Rusça, konuşma

olarak İngilizceden daha zor bir dil olmasına rağmen bir Rus, İngilizce öğrenmeyi zor bulur.

Benzer şekilde, bazı dilleri basit, kaba veya ilkel olarak görmemeliyiz. Bu tanımlamalar özellikle kültürel olarak çok düşük düzeyde olduğu söylenen Afrika veya Güney Amerika'daki kabile dilleri hakkında konuşulurken sık sık karşımıza çıkar. Hâlbuki yalnızca antropolojik olarak bir dili konuşmanın ilkel olması o dilin ilkel olduğunun bir göstergesi değildir. *İlkel* (primitive) kelimesi bazı türlerin gelişme standartlarını gösterir; yani bir çeşit gelişme standardını belirtir. Bununla birlikte bu tip standartlar kıyaslamalı antropolojide varken dilde varlığı görülmemiştir. Zaten gördüğümüz gibi tek gerçek standart, bir dile yine dilin kendisiyle başvurmamızdır. Bir dili, başka bir dil için geliştirilen ölçek ile ölçemeyiz. Şimdi, bazı kabile dillerinin İngilizcedeki kadar çok kelimeye sahip olmaması, bu dillerin İngilizceden daha ilkel olduğunu göstermez. Dil çok fazla kelimedenden ziyade ihtiyacı kadar kelimeye ihtiyaç duyar. Örneğin İngilizcenin sahip olduğu kadar çeşitli teknik adlandırmalara insanların ihtiyacı yoktur. Bir kabile, bazı ekonomik gelişmelerle birlikte, teknik objelerle temasa başlarsa bunu takiben yeni kelimeler icat edilecek ya da ödünç alınacak ve insanlar bu durumla başa çıkacaklardır; yani insanlar çevrelerindeki herhangi bir şey için konuşmak isterse o konu hakkında kelime bulabilir, tersini düşünmekse anlamsızdır.

Diller her zaman, kullanıcılarının sosyal gelişimine ayak uydururlar. İlkellik hakkındaki tartışma her zaman iki şekilde cevaplanır: Örneğin teknik adlandırmalardan yoksun bir kabile dili farklı orman meyveleri hakkında konuşmada İngilizceden daha donanımlı olabilir. Bu sebeple “Fransızcada onun için mutlaka bir kelime vardır.” gibi eski polemiklerin geçerli olmadığını bilmeliyiz (Burada büyük ihtimalle “Fransızca, diğerinin dilinden daha iyi bir dildir.” denilmek isteniyor.). İngiliz dilinin bir düşünceyi anlatışı on ya da yüz kelime ile olabilirken Fransızcada bunu bir kelime ile anlatabiliriz. Benzer şekilde Fransızcada tek bir kelime ile karşılanmayan birçok kavram İngilizcede pekâlâ tek bir kelime ile karşılanabilir. Diller, daha iyi ya da daha kötü değildir; yalnızca farklıdır. Sadece insanlar, kazanılmış bir hak olarak (!) sürekli bir dil maçı varmış gibi dilleri karşılaştırırlar.

Mantık ve karmaşıklık, dilin doğası hakkındaki tartışmalarda sıklıkla başvurulmuş iki standart kelimedir. Diğer standart ise estetikler. Bu da bir dilde kelime, yapı veya sesin daha güzel, çirkin, edalı vs. şeklinde söylenmesidir. Eski dönemlerde güzellik kavramı çoğunlukla anlatım gücünü veya klasikleri ifade etmek için kullanılırdı. 1570’de yazılan Thomas Elyot’ın notu, devrin baskın tutumunu özetler: “Allah, diğer dillerde olmayan yalnızca Yunan ve Latin dillerine has doğru kuralları ve mükemmel anlatım gücü örneklerini bize bıraktı.” Bu zamanda İspanyolca ve Fransızca, Latin dilinin en çok bozulmuş örnekleri olarak görüldü ve Orta Çağ’ın sonlarında, dilbilgisi, iyi yazma ve konuşma sanatı idi. O günlerde “Çiçero’ya ne kadar yakınsan o kadar iyi olabilirsin.” anlayışı hâkimdi. Bugünlerde insanların telaffuz biçimleri hakkında konuşurken, dil hakkında estetik hükümler vermek yaygın hâle gelmiş yanlış bir tavidir; çünkü hiç kimsenin sesi doğal olarak diğerinden daha iyi ya da daha güzel değildir.

Bir kişiyle konuşurken kültürümüz ve onun konuşmasına aşinalığımıza göre tepki veririz. Liverpoolluysek Liverpool aksanı kulağıma diğerlerinden daha hoş gelecektir. Bu da hayatın sosyo dilbilim gerçeklerinden biridir. Başka birisinin aksanını yapmacık veya çirkin ya da bazı diğer sıfatlarla eleştirmekte ısrar ettiğimizde (Örneğin, Cockney konuşmasını kulağı tırmalayıcı ve ahenksiz buluyorum, ya sen?) açıkça, kendi güzellik standartlarımızı başkalarına dayatmaya ve diğer insanları, kendi dilbilimsel tercihlerimiz üzerinden yargılamaya çalışmış oluruz. Bizim konuşmamızın da eleştirdiğimiz kişiye, belki de aynı derecede acayipmiş gibi geldiğini unutuyoruz. Tabii ki toplumlara göre bazı aksanlar diğerlerinden daha etkilidir. Misal, yoğun bir kırsal aksan, şehirlerdeki çoğu iş için uygun değilken şehir aksanı da köy işleri için eksiktir; ancak bu durum farklı bir sorundur. Etkili ve güzel konuşmanın problemi değildir.

İnsanların sürekli dönüp dolaştıkları dördüncü otorite, tarihtir. Buradaki esas tartışma, bir kelimenin doğru ya da tam manasının en eski manası olduğudur. Böylelikle *History*’nin [Tarih] gerçek manası tartışılabilir olsa da araştırmadır; çünkü bu Yunancadaki *historia*’nın anlamıdır. Benzer biçimde *nice*’ın [hoş] gerçek manası *fastidious*’dır [nazlı]; çünkü bu Şekspir döneminin anlamlarından biriydi. İnsanlar

artık belirli bir anlama sahip olmadığından dolayı bir kelimeyi anlamsız olarak adlandırma eğilimindeler. *Nice* [hoş] da böyle bir kelimedir; fakat burada aşırı muhafazakâr bakış açısı anlamsızlaştırma düzeyine indirgendiği için ayrı tutulması gereken iki ölçüt birbirine karışmıştır. Bu sefer, karışıklık çalışmanın tarihî ve tarihî olmayan boyutları arasındadır. Modern İngilizcede bir kelimenin anlamı, konu ya da düşüncenin mevcut anlamına atıfta bulunmak için kullanılan kelimenin üzerinde çalışılarak bulunabilir ve bir kelimenin yıllar önce sahip olduğu anlamlar şimdiki anlamıyla ilgisiz olabilir. Modern İngiliz kıyafetlerini Yunan ya da Elizabeth'i referans alarak eleştiremeyiz. Niçin modern dilbilim alışkanlıklarımızı daha eski standartların beklentilerini karşılamadığı için eleştirmeliyiz!

Bu inancın saçmalığını tarihte etimolojik yanlışın anlamını tartışıp mantıklı sonuca giden nedenleri takip ederek kolayca gösterebiliriz. Bir kelimenin en eski anlamı doğruysa Şekspir'e hatta daha geriye gidebiliriz. Örneğin *nice* [hoş] kelimesinin anlamının izini *nice* [hoş] kelimesinin *silly* [aptalca] anlamında olduğu Eski Fransızcada ve oradan *nescius* (*ignorant* [habersiz] anlamında) Latince ve oradan da [hiç kimsenin hakkında kesin bilgi sahibi olmadığı] anlamında Latincenin atalarında sürmeliyiz ve tabii ki bu bile en eski dil değildir. En eski dil ise ulaşılamazdır, sonsuza dek kayıptır, asla yazılmamıştır ve kayıtlarda yoktur. Bu yüzden, yukarıdaki tartışmada, kullandığımız kelimelerin gerçek manalarını asla bilemeyeceğimiz için tartışmanın yanlışlığı da anlaşılmış olmalıdır. Peki ama kelimelerin anlamını bilmiyorsak onları birbirimizle konuşmak için nasıl kullanabiliriz? Dil seslerinin dilbilgisinde ve kelime bilgisinde değiştiği gerçeğini tam bir teslimiyetle kabul etmek ve her yeni dilsel üretimi kendi dönemi içinde düşünmek doğru olanıdır.

Dilin tarihî ve tarihî olmama durumunun karışıklığı, kelimelerin anlamı hakkındaki günlük tartışmalarda olduğu kadar geleneksel dilbilgisi kitaplarında da oldukça yaygındır. Dilciler çalışmaları için modern İngilizce hakkında araştırma yaptıklarında dilin daha eski kullanımları hakkında bol miktarda bilgi bulur ve modern bir şeyi açıklamak için İngilizcenin daha eski biçimlerine başvururlar. İlk örnek olarak, dilciler

Anglosaxon'da kaç tip fiil olduğunu açıklayarak modern İngilizcedeki bir fiili size anlatmaya başlarlar ya da İngilizcedeki ünlemlerden biri olan *forsooth* [gerçekten] hakkında sizinle konuşurlar; ancak bu tip durumlarda yorum yapma gereği duyulmamalıdır. Bir de mesela, *ought* [-malı] yardımcı fiilini *owe*'un [borçlu olmak] geçmiş zamanıymış gibi tanımlamakta ısrar eden dilciler olacaktır. Hâlbuki bu kullanım artık tercih edilmiyor. Ayrıca bu düşünce modern İngilizce çalışmalarının konusu dışındadır: *Ought* [-malı] için önceki kullanımları dışında söylenecekler yeterlidir; yani dilin şimdiki durumunu çalışmak için eski bilgilere gerek yoktur. Diğer yandan Anglosakson çalışması içinde modern İngilizce yapısını okumaya çalışmak benzer şekilde sıkıntılıdır.

Bir önceki sayfadaki Şekspir bahsi, akla dilbilgisi uzmanlarının ve diğer birçok kişinin yerinde olmak istediği beşinci otoriteyi getirir, diğer bir deyişle en iyi yazarların kullanılmasını. İlk zamanlarda hazırlanan sözlükler de sadece ünlü yazarların kullandığı kelimelere yer vererek bunu yapmıştır. Modern dilbilgisi kitaplarında bile dilbilgisi kurallarını gösteren birçok alıntı, ünlü roman yazarlarından ve düz yazıyı kullanan diğer yazarlardan yapılmıştır. Açıkçası böyle bir standardı dikkate almanın sonucu oldukça sınırlı, özelleştirilmiş ve edebî bir İngilizce tasviridir. Hepimiz çoğu dilbilgisi kitaplarında görüldüğü gibi daima Jane Austen gibi konuşsaydık, bu durum hiç de hoş görülmezdi; fakat böyle davranan yalnızca dilciler değildir. Popüler tartışmalarda, “Dili Şekspir’in konuştuğu şekilde konuş” gibi sloganlar duyarız. Bu ifade son zamanlarda, bir gazete makalesinde tanınmış bir okulun müdürü tarafından kullanılmıştı. İngiliz dili bu edebî mükemmellik periyodundan itibaren bozulmuş görünür. Bu görüşe göre dildeki bütün değişiklikler kötüye doğru bir gidiştir ve dilin daha eski hâli son geldiği hâlden üstündür. Daha önceki iki paragrafta yaptığımız eleştirilerin sebebi bu görüştü.

Dilcilerin büyük bir çoğunluğu -kabul etmemelerine rağmen- belki de en sık altıncı otoriteye başvururlar. Çoğu ders kitabındaki kurallar yazarın kendi kullanım alışkanlığına dayandığı için çoğu noktada açıkça izlenimcidir (impressionistic). Aslında tek bir otoriteye dayanarak bir dilin dilbilgisinin küçük bir kısmını yazmak bile çok zordur. İnsanlar

sıklıkla (düşünülen çok daha fazla), yanlış olan konuşmalarını açıklamaya çalışırlar. Örneğin çoğu kişi, çok hızlı konuştuğuna inandırılmış görünür (normal konuşma hızına istinaden); *him* ve *her* gibi kelimelerin genel telaffuzları *h* sesini içererek söylenir, bunu seslendirme gereğini duyarlar (Bu kelimeler güçlü bir vurguyla söylenir.) ve bunlara benzer birçok açıklama yaparlar. Benzer bir bilgi eksikliği genellikle bir İngiliz'in konuşmasında Amerikan İngilizcesini kullanmasına yönelik eleştirilerde de mevcuttur. Normalde burada saldırılan şey, Amerika'dan kaynaklanır ya da kaynaklanmaz, kişinin duygularına göre İngilizcenin kurallarına uygun olmayan herhangi bir kullanımdır. Çok az insan, dilin hangi kısımlarının Amerikan kullanımından doğrudan etkilenmiş olduğunu harfiyen bilir; ama maalesef genel bir kötüleme terimi olarak Amerikanizm etiketini kullanmaya eğilimlidirler.

Dilde gerçekte ne söylendiğinden emin olabilmek zor ya da imkân sızdır. Toplumun büyük çoğunluğunda herhangi bir bölünmüş kullanım varsa bu üzerinde özellikle durulması gereken bir durumdur. Örneğin şöyle cümleleri kullanır ya da kabul edilebilir bulur musunuz: "O deli kabul edilir.", "Bir yabancının karşısında oturdum.", "John ve Mary çok aşık değildir.", "Bu bebek aptal ve iğrenç mi?". Bundan kolay bir biçimde emin olamazsınız. İlk izlenimi doğru olarak almak şaşırtıcıdır ve bu çok tehlikelidir. Bir kişi bir şeyi söyleme tarzından kesinlikle emin olabilir. Örneğin *controversy* [tartışma] kelimesini ilk hecede kuvvetli vurguyla telaffuz eder ve birkaç gün sonra (veya dakikalar bile olabilir) kendisini *controversy* [tartışma] kelimesini ikinci hecede vurguyla telaffuz ederken bulabilir. Bireylerin kendi kullanımları üzerinde böyle problemler varsa diğerlerinin kullanımını belirlemekte çok daha fazla problem olabilir. Dil, kabul edilebilirlik sorularıyla doludur ve bir dilcinin yaptığı her tanımlayıcı ifade, diğer insanların dilleri hakkındaki sezgilerinden gelen bilgilere kendi sezgisini ekleyerek bütünüyle test edilmiş olmalıdır. 50 kişi bir şey söylüyor, diğer 50 kişi de farklı şey söylüyorsa bu farklılık telaffuz veya dilbilgisi ile ilgili kurallara yansıtılmalıdır. Bu, birisinin doğru ve diğerinin yanlış olması sorunu değildir. Gördüğümüz gibi her ikisi de bir dereceye kadar kabul edilebilir şeylerdir.

Dili tanımlamada izlenimci (impressionistic) yaklaşımın diğer görüşü dilbilgisi kitabında sonuç olarak ortaya çıkan bilginin oldukça seçici olduğudur. Dilin bütün cümlelerinin tam bir tanımlamasını sağlayan geleneksel dilbilgisi kitapları tamamlanmış değildir. Dilbilim tabanlı dilbilgisi kitapları da tamamlanmış değildir; fakat en azından dilbilimci, tam olarak ne yapılmadığının daha çok farkındadır ve kendisine ait kısmi tanımlamanın bir bütün olduğunu iddia etmez. Bir dilbilgisi kitabı, kullanımda olan bütün yapıları açıklayan kuralları ve düzenlilikler kadar istisnaları da içermelidir.

Dilbilimcilerin tatmin olmadığı bir dile yönelik geleneksel yaklaşımların eksiklikleri hakkında konuşarak bütün bir ders kitabını itibar sızlaştırabiliriz; fakat diğer sorunlara geçmeden önce birinden daha bahsedeceğiz. Bu bir uzmanlık sorusu ya da yöntembilimin kullanımı ile ilgili değildir. Geleneksel dilbilgisi, tanımların aşırı belirsiz olmasıyla ve önemli konuları açık bir şekilde ortaya koyma konusundaki başarısızlığıyla nitelendirilir. Dil veya dilbilgisi hakkında sık sık çok önemli (tartışılabilir) teorik varsayımlar yapılır; fakat bunlar açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Dil hakkında konuşmak için ihtiyaç duyulan birçok terim de kötü şekilde tanımlanmıştır. Kötü tanımlanmış adlandırmalara en açık örnek konuşma parçalarıdır. Konuşma parçaları, bir dilin dilbilgisinin nasıl çalıştığı hakkında bize bilgi verir. Herkes bunda hemfikir olacaktır; fakat konuşma parçalarının birçoğunun geleneksel tanımları genellikle dilbilgisi kurallarına uygun değildir. Örneğin ad, bir kişi, yer veya şeyin adı olarak tanımlanmıştır; fakat bu tanım, adların dilbilgisi özelliği hakkında bize hiçbir şey anlatmaz; yalnızca adların dış dünyada bir şeyi ifade etmek ve ne demek istediklerinin oldukça belirsiz bir işaretini verir. Adın dilbilgisi bakımından tanımı bize dilbilgisindeki yeri, kullanımı hakkında bilgi vermelidir. Örneğin bir cümlede adların nerede bulunabileceği, nasıl değiştirildikleri, nesne ve edatlardan önce gelecekleri veya takip edecekleri vs. Yukarıdaki tanımlama bunların hiçbirini vermez. Ayrıca, yapılan bu tanım kullanışsız olduğu kadar belirsiz ve alakasızdır. Güzellik gibi soyut adların tanımları var mıdır? Herhangi biri mantıklı olarak güzelliğin bir şey (thing) olduğunu söyleyebilir mi? Benzer olarak fiiller, eylem kelimeleri (doing words) olarak

tanımlanırsa *seem* [görünmek] ve *be* [olmak] gibi kelimeleri nasıl tanımlayacağız? “Hangisi kesinlikle fiildir, hangisi değildir?” ve *breathing* [nefes] (“Nefes alması düzensizdi.”de olduğu gibi) veya *punch* [yumruk] (“Ona yumruk attı.”da olduğu gibi) gibi eylem ifade eden adlara ne diyeceğiz? Anlamlarının esasında bu kelimeler, eylem (doing) ve şey (thing) kelimeleri olarak aynı derecede fiiller veya adlar olarak adlandırılır.

Bu gibi örnekler aracılığıyla anlamları ile konuşma parçalarını tanımlayan, konuyla ilgisi olmadığı hâlde dilbilgisi çalışmalarının içine giren unsurların durumunu görürüz. Üstelik bu şekilde etkilenen yalnızca konuşma parçaları değildir. Bu açıdan geleneksel cümle tanımlarının birini düşünün: “Cümle tam bir düşünceyi açıklar.”. Yeni bir dil öğrenmek isteyen öğrenciye “cümleler düşünceleri açıklar” demek hiç de yararlı bir bilgi değildir (Burada *öğrenmek istemek* o dilin cümlelerinin nasıl kullanılacağını öğrenmektir.). Bununla birlikte zaten bütün dillerde cümlelerin düşünceleri açıkladığı bilinmektedir. Kısacası dilbilgisinin kuralları söz konusu şekillerin (forms) anlamlarını esas almamalıdır (Burada *formlar* ile bir kelime, bir cümlecik, bir cümle veya bunların bir kısmı gibi dilin değiştirilebilir bir parçasını kastediyorum.); fakat bu şekiller tahmin edilebilir, ayırt edici yapılar üretmek için bir bütün olarak dildeki diğer şekiller ile ilişkilidir. Bu şekillerin anlamı hakkındaki sorular, bu şekillerin tamamen ne olduğu hakkında birisi iyi bir fikir bulana kadar kalabilir.

Dil hakkındaki geleneksel yaklaşımı özetlemek için en sık kullanılan kelime *kuralcı*’dır. Geçmişte yazarlar çok önem verdikleri belli standartlar ile insanların nasıl konuşup yazacağı hakkında kurallar koymakla ilgilidiler. Onlar, insanların ilk olarak gerçekte nasıl konuştuğu ve yazdığı ile ilgili değillerdi; fakat biri dilin kurallarını belirlemeden önce birisi çıkıp dil hakkındaki gerçekleri betimlemelidir. Bu aslında eski ve yeni ile dilbilim ve geleneksel dilbilgisi bakış açıları arasındaki ana farklılıktır. Modern dilbilimciler, dili kendi adlandırmalarıyla betimlemek isterler; betimlemelerini dile ait olmayan doğruluk standartlarına oturtmak istemezler. Dilbilimci, bir dilcinin o dilin kurallarını koymadığının farkındadır. Bir dilci bunu yapamaz ve yapmamalıdır. O, isteğini zaten hazır olanla yani dili konuşan insanların kullanımını derlemeyle

sınırlamalıdır. Bir dilci bu isteğin ötesine geçmeye kalkarsa kaybeden tarafta olacaktır. Ortaya koyduğu kurallar da çoğunluğun kullanımının tesiriyle geçersiz olacaktır. Tanımları insanların kullanımından farklılık gösterirse insanlar dillerini gündelik olarak kullanırken onun kurallarını göz ardı edeceklerdir.

Bu durum aslında İngilizcede ortaya çıktı. İnsanlar, geleneksel dilbilgisi kitaplarının kurallarıyla uyumlu konuşmazlar ve bunun da farkında dırlar. Üzüntü verici olan şey ise birçoğunun bunun farkında olmasına rağmen bir şey yapmamasıdır. Bununla birlikte çoğunlukla dilbilgisine uygun şekilde konuşmaya çalışır ve çocuklarına da bunu tavsiye ederler; fakat bu bazı bilim adamlarının yıllar önce düşündüğü artık İngilizcede yaygınlığı olmayan bir kurala uymaya kalkışmaktan ibarettir. Zaten uzun zamandır dilbilgisine uygun olarak konuştuklarının ve kullanımlarının canlı, dilbilgisi kitaplarının ise fosilleşmiş olduğundan kullanımlarının eski dilbilgisi kurallarından daha büyük bir otorite olduğunun farkına varamamaktadırlar. Özellikle dilin her zaman değiştiğini unutmamalıyız; ancak yazılan bir dilbilgisi kitabı ise değişmez. Bu nedenle bir dilbilgisi kitabı ya biraz ya da çok fazla zamanın gerisindedir. Dilin şu anki durumunu tanımlayan bütün kitaplar telaffuzlarına, dilbilgisi ya da kelime bilgilerine bakılmaksızın gerçekçi kılınmak isteniyorsa birkaç yılda bir güncellenmelidirler. Buradan hareketle yukarıdaki benzer tartışma, kelimeleri nasıl kullanmamız gerektiğini anlatan otoriteler olarak değil, kelimelerin nasıl kullanılacağı hakkında bilgi kaynağı olan sözlükler de vardır. Sözlükbilimcilere, sözlüklere ne koyacaklarını anlatırız, başka bir şey değil.

Bir dilbilimciye göre iki alternatif kullanımdan birisi doğru, diğeri yanlış değil, sadece farklıdır. Dilbilimci her ikisini de çalışmasında tanımlamalı; ancak hangi duruma hangisinin daha uygun olduğuna karar vermeyi topluma bırakmalıdır. Buna göre şu cümleleri karşılaştırırsak “The man whom I saw was your uncle.” ve “The man who I saw was your uncle.” [Gördüğüm adam amcandı.], burada dilbilimci *whom* doğrudur ve *who* yanlıştır ya da tam tersidir, demez. Eğitimli insanların İngilizce sinde her ikisinin de olabileceğini söyler; ama “*Whom* resmî durumlar için ve *who* konuşma diline özgü durumlar için daha uygundur.” der.

Uygun (*Appropriate*) kelimesini kullanmak, bu durumda doğru (*correct*) kelimesini kullanmaktan çok daha iyidir. Dilbilimcinin görevlerinden birisi de çok fazla insanın zamanını ve parasını boşa harcayan denenmemiş, ben merkezci arı dil kullanımını eleştirmektir. Dil hakkındaki günlük veya haftalık basında yazılanların çoğu (BBC sunucuları özelikle saldırmaya eğilimlidir.) insanlara dil değişimi ve sonuçları gerçeğini tamamen fark ettirilebilseydi bu önlenebilirdi. Daha da önemlisi, işverenler ve denetmenler bilgisizce hareket ederek bir kişiye konuşma veya yazma üslubu ya da dile karşı tutumu yüzünden tepki verirlerse insanların kariyerlerini tehlikeye sokabilirler. Aksanından dolayı işinden olan insanlarla ilgili kayıtlar vardır.

Bu konu hakkında farkındalık, eğitimin bütün kademelerine yerleşmemiş olmasına rağmen otoriteler, artık bu tür tehlikelerin daha fazla farkında gibi görünüyor. En son açık fikirli/entelektüel ifade, *İngiliz Dilinin İncelenmesi* olarak adlandırılan Bilim ve Eğitim Bölümü İçin Orta Dereceli Okullar Sınav Kurulu raporunda bulunabilir. Basit Düzey İngiliz Dili sınavları hakkındaki konuşmalarda şöyle söylenir: “Bu sorunlarla ilgili diğer eleştiri, konuyla ilişkisi dışında belirli bir kullanımın doğruluğu hakkında karar vermek için sıklıkla adaylara ihtiyaç duymalarıdır. Adaylara, hangi durumlarda kullanımlarının uygun olabileceğini düşünme fırsatı verilmez. Ayrıca bu soruların yalnızca bir doğru cevabı olduğunu sanmak yanlıştır.” Araştırmalar, bütün bağlamlara uygun olan tek, standart evrensel bir doğruluk olduğu varsayımından muzdariptir.

Araştırmalarda, çeşitli ifade türlerinin farklı durumlara uygunluğu bir yana dilin sürekli gelişmesiyle ilgili de çok az bilgi vardır. Makale yazarları, öğrencilerin bu soruları gereken şekilde yanıtlayabilmelerini sağlamak için harcanan zamanın uzunluğuna işaret edip bu hazırlık sürecinin ifade gücünü geliştirmede çok az öneme sahip olduğunu belirtirler. Problemin asıl kaynağı olarak da öğretmen ve araştırmacının (sınav hazırlayıcısının) İngiliz dili eğitimi konusunda aldıkları eğitimi ve sonraki tecrübelerinde o güne kadar etkili ve sistematik bir yaklaşımla donatılmamalarını gösterirler. Bu yüzden yanıltıcı ve basitleştirilmiş kurallara başvurma eğilimindedirler. Rapor, birtakım önerilerle bitmektedir, son öneri ise bu kitabın konusuyla ilgilidir: “Dilbilimin ana ilkele-

riyle ilgili çalışmaların temelinde nelerin yattığını İngilizceyi kullanarak görmek isteriz.”

Ben de bunu görmeyi istiyorum; ancak dilbilimin ne olmadığını anlatan bu bölümde de açıklandığı üzere şu anki şartlar bunun için tam olarak hazır değil. Hâlâ insanların dille ilgili var olan bilgilerini sonlandırma ve onun yerine neleri getirebilecekleri adına yapılacak çok şey var. Şimdi ise dilbilimcilerin önerdiği dil çalışmaları için alternatif yaklaşımları tartışmaya devam etmeli ve daha yapıcı olmaya başlamalıyız.

2. BÖLÜM

DİLBİLİM NEDİR?

Şimdiye kadar dilbilimin neyle ilgili olmadığını tartıştım ve bu maalesef gerekli bir adımdı. Böyle yaparak aynı zamanda dilbilimin neyle ilgili olduğunu da araştırmış oldum. Bu noktaları yinelemek konuyu açmaya başlamadan önce faydalı olabilir. Birinci bölümde görüldüğü gibi dilbilim en az iki konuyu işler: Tam ve doğru bir şekilde betimleye bilmek için ölü diller üzerine çalışır ve genel olarak dilin doğası hakkında bilgi sahibi olmak için de yaşamakta olan dilleri araştırır. Demek ki bir dilbilimci bir dilin nasıl işlediğini öğrenmek isteyen insandır ve bunu belirli dilleri araştırmakla gerçekleştirir. Dilbilimci mümkün olduğunca tarafsız olmaya, dilin doğası hakkındaki yanlış kavramlardan ve baskın olan dillerden uzak durmaya çalışır. Bundan dolayı dikkatini bir toplumun konuşma ve yazma alışkanlıklarına (Vele ki bir dil artık sadece yazılı olarak varlığını sürdürüyorsa -eski İbranice gibi- yazılı dil önceliklidir.) verir. Her dili, o dilin kendi tanım ve özellikleriyle betimlemeye çalışır; bir dile ait özelliği ya da ölçütü başka dillere uygulamaya çalışmaz. Yalnızca dilin doğasını dışarıdan inceler; kullanım noktalarını açıklamak için mantık, estetik ya da edebî mükemmellik standartları gibi insanın değer ölçütlerini dikkate almaz. Tarihî ve tarihî olmayan bilgi arasındaki farkı bilir ve dil araştırmaları için geçmişteki dil kullanımları hakkında yararlı olmayacak bilginin kullanılmasına izin vermez. Kuralcı olmaktan kaçınır. Düşündüklerinin dilde olup olmadığına dair dikkatsiz ve yüzeysel hükümler vermekten kaçınır, araştırma yaptığı dilin ana dili konuşurlarının dili nasıl kullandığını gözlemler. Kendisinin incelediği dile dair yaptığı gözlemleri, dilbilimin kendi kurallarına göre amaca uygun biçimde değerlendirir. Dilin yüzeysel yapısının ötesindeki derin

yapıyı görebilmek için dildeki önemli güçlerin işlevini görmeye çalışır. İşte bu tam bir dilbilimci davranışıdır.

Dilbilim, bir dilin bilimsel yollarla incelenmesidir. Bu tanım şimdi *dil* ve *bilimsel* kelimelerini incelemeyi gerektiriyor. O zaman öncelikle *bilimsel*'den başlayalım. Bu kelime, en iyi şekilde dil çalışmalarının tarihine hızlıca bakıldığında açıklanabilir. İnsanlar yıllardır dilin doğasıyla ilgilenmektedir. Bir toplumun tarihini araştırırken mümkün olduğunca geriye gidebilirsek genellikle dile bilinçli veya bilinçsiz bir önem verildiği ya da dilin asıl imkânlarının ne olduğu ile ilgili kanıtlar buluruz. Örneğin farklı kültürlerin konuşma ve yazma temelini dine ya da büyüye bağlamasında veya dilde çeşitli şekillerde mistik süreçler bulunmasında bu kanıtları görebiliriz. Ayrıca kayıt altına alınan tarihin erken çağlarından beri dile yönelik ilmî bir ilgi görmekteyiz. MÖ 4. yüzyılda Platon ile başlayan ve Aristo, Stoic, Çiçero, Varro, Priscian ve diğer birçok kişiyle devam eden Klasik Yunan ve Roma dönemi boyunca dil üzerine yapılmış birçok tartışma ve araştırma bulabiliriz. Hatta Julius Caesar dilbilgisi üzerine kitap yazmıştır. Hindistan medeniyetinin ilk yıllarında bile bu ilgi dine bağlı olarak artmıştır. Dilbilim ilgisi Avrupa'nın orta çağında da mevcuttur; bunu bütün Rönesans dönemi boyunca Arap bilim adamlarının eserlerinde de görmekteyiz. Modern dilbilimin dilin eski dönem çalışmalarından beslendiği bilinse de eski ve yeni dilbilim çalışmaları arasında önemli farklar bulunmaktadır. Dilbilimin eski dönem çalışmaları bugün bilimsel olarak değerlendirdiğimiz özellikleri taşımamaktadır. Bu özellikler ise asla dilbilimden soyutlanamaz ve dilbilim bunları kimi zaman konuşma analizi için kullanılan elektronik aletlerle kimi zaman da karmaşık bir matematik kitabı gibi görünen dilbilgisi hakkında konuşmak için göstergelerle anlatabilir.

Bugün üniversitelerin dilbilim bölümlerinde yapılan çalışmaların mantık, matematik ya da elektrik mühendisliği, İngilizce ya da diğer klasik ve modern dillerdekine yakın bir seviyeye gelmiş olduğu görülebilir. En önemlisi de konunun bilimsel metotlara dayanmasıdır. Bir hipotez oluşturmadan önce olayları gözlemlemek, diğer bilimlerde olduğu gibi dilbilimde de gerçekleşen standart bir süreçtir. Ayrıca ortak teorik ilke ve net bir adlandırma oluşturmak esastır.

Yine eski dönemlerde dilbilim, hem bağımsız bir bilim dalı olarak görülüyor hem de diğer alanların (mantık, belagat, felsefe, tarih ve edebî eleştiri alanlarının) hizmetine sunuluyordu. Bu amatör bir alandı ve bilginler sıklıkla dili çalışmak için ilgi alanlarına göre konular seçerek rastgele araştırırdı ve özel, dil bilimi ile ilgili olmayan bir bakış açısını desteklemek için de dil bilimden çok uzak bir akıl yürütme yolu kullanırlardı. Dillerin nasıl doğduğu ya da İbranice'nin dünyanın en eski dili olup olmadığı gibi birçok şiddetli tartışma dilbilimde henüz yer bulamamıştı. 20. yüzyıl, dilbilimin bütün yapısını ve çerçevesini değiştirdi. Bunun nedeni ise bilimselleşmeyle birlikte dile yönelik tutumda meydana gelen toptan ve merkezi değişimdi.

Şimdi ise diğer bir bilinmeyen kelime olan *dili* kullanarak ne kastettiğimize bakalım: Bir dili bilimsel olarak incelemek ne anlama gelir? İnsanlar dili birkaç kelimeyle özetlemeye çalışsa da dil bir cümleyle ya da bir paragraflarla açıklanamaz. Ana dilimize aşina olduğumuz için hakkında her şeyi bildiğimizi düşünme gibi bir tuzağa düşebiliriz: “Elbette biliyorum dilin ne olduğunu.” diyebiliriz. Biri “Onu her zaman kullanıyorum değil mi?” ya da “Herkes dilin ne olduğunu biliyor, öyleyse neden böyle bir tartışma yapılıyor?” diyebilir. Bu şekilde düşünmek dile yönelik bir küçümseme olmakla birlikte çoğu zaman dilimizi öğrenirken düştüğümüz hataları ve geçirdiğimiz uzun deneme-yanılma sürecini hatırlamayız.

Dil, diğer becerilerde olduğu gibi bize kendiliğinden gelmez ve onu nasıl kullanacağımızı öğrenmek zorundayız. Bir kere öğrenildikten sonra ta ki bir şeyleri yanlış ya da anormal biçimde kullandığımızı fark edene kadar onu hafife alırız. Bu durum, bir çocuğa yeni bir dil öğretirken, konuşma kusurları hakkında terapi yaparken ya da insanların okuması için bir kitap yazarken, uğraştığımız şeyin aslında ne kadar karmaşık bir yapıya sahip olduğunu fark ettiğimiz anda ortaya çıkar. Dilin farklı anlamlarına yönelik *Oxford İngilizce Sözlüğü* bir liste hazırlamıştır; ancak bunların düzeltilmesi gerekmektedir. O zaman biz de dilin ne olduğuna dair içgüdüsel bilgiye sahip olmadığımızı fark ediyoruz; çünkü dil göz ve kulağın algıladığından fazlasına sahip olup insanlar da dil kelimesiyle

aynı şeyi kastetmezler. Bu farklılık da bazen birçok tartışmanın kaynağıdır.

Dil, basitçe bakıldığında bile çok karmaşıktır. Dil hakkında birkaç genel ilkeyle özetlenmesi ya da açıklanması gereken çok fazla şey vardır. Öncelikle dilin işlevsel bir yönü toplumda dil sayesinde oluşturulan meslekler olduğu gibi resmi bir yönü de dilin insanlar tarafından yapılandırılmış olmasıdır. Öncelikle dilin işlevsel bir yönü toplumda insanlar için yapılan dil meslekleri olduğu gibi biçimsel bir yönü -dil yapısı- de vardır. Burada dilin ne işlevsel ne de biçimsel açıklamasını vermeye çalışacağım; çünkü tatmin edici olarak kabul ettiğimiz adlandırmaları açıklamak çok fazla zaman alabilir. Sadece herhangi bir kişinin aklında kolayca tutabileceği dilin bazı özellikleri hakkında önerilerde bulunacağım. En başta işlevsel yaklaşımın dile yönelik olarak neleri içereceğine bakalım. Dilin ana görevi nedir? Cevap net: Dil insanlar tarafından en fazla geliştirilmiş iletişim biçimi olmakla birlikte en sık kullanılanıdır. Bu ifadenin etkileri oldukça ilginçtir; yani iletişim eylemi en basit anlamıyla bir iletiyi (mesaj) kaynaktan alıcıya aktarmaktır. İletişim hususunda dilde insan hem kaynak hem alıcıdır; mesajın iletilmesi ise ya -sesli ifade- hava yoluyla ya da -yazıyla- kâğıt üzerinde simgelerledir. Dil, iletişimin bir biçimidir; ancak sözle yapılmayan iletişim de vardır. Hayvanların birbirleriyle iletişim kurmak için içgüdüsel olarak çıkardıkları sesler buna örnektir. Bu da dildeki gibi bir tür iletişimdir; ancak hayvan ve insan iletişimi arasında çok az benzerlik vardır. Bir kişi kuş veya arıların dili hakkında konuşmakta ısrar ediyorsa bu dilin insana ait olan dilden çok farklı olduğunu unutmaması gerekir. Burada dilbilimcinin dilden kastı dilin insana ait olmasıdır. *Dil* kelimesini iletişimin mecaz yönünü ifade edecek şekilde kullanamaz. Örneğin birisi müzisyenler, orkestra şefi ve bestekâr arasında bir iletişim bağı olduğunu söylediğinde bu söz bunların aynı dili konuştuğu anlamına gelir.

Bir kişi *dil* kelimesini yalnızca insan iletişimine özgü kılarsa da dilbilimciye göre her şey dil kavramına girmemektedir. İnsan iletişiminin bütün imkânlarını düşünürsek sebebini görebiliriz. Biz ağzımız ya da yüz hareketlerimizle hatta duygularımızla iletişim kurabiliriz; ama sadece görsel ve sesli olanı en sık kullanırız. Bazı ilkel kabilelerde

insanlar dokunma duyusuyla da iletişim kurabilirler. Diğer iletişim çeşitlerini ise amacımıza uygun olduğunda kullanırız. Bununla birlikte etkili bir iletişimde tatma, dokunma ve koklama duyularının kullanımı oldukça sınırlıdır.

Gün boyu yaptığımız etkinliklerde çok fazla bilgiyi iletmek için sıklıkla kullandığımız vücut hareketleri (kaş kaldırma, el işaretleri, göz kırpması gibi...) hem görsel iletişimin insanlarda geliştiğini hem de bir insanın nasıl konuştuğundan çok nasıl görüldüğüne verdiğimiz önemi gösterir. Bir roman yazarı: "Yüzündeki ifade yalan söylediğini işaret ediyor." ya da "Söyledikleri konuşurkenki görüntüsünden daha önemli değildi." diyebilir. Hepimiz, konuştuğumuz ya da dinlediğimiz kişinin sadece sesini duyduğumuzda oluşan belirsizlik durumuna alışkınızdır. Örneğin bir telefon konuşması ya da televizyon izlerken geçici bir süre görüntünün kaybolması gibi. Buna rağmen insandaki görsel iletişim sistemi sözlü iletişimle aynı yapıda değildir. Bu nedenle de dilbilimci, görsel iletişimi dil olarak adlandırmaz. Dil kavramını insan iletişiminin sözlü sistemi olarak sınırlandırıp görselliğe yalnızca konuşmanın görüntüsüyle değişen yazma alanında izin verir. Bütün modern yazı sistemleri konuşmayı somutlaştırmak, sesleri harflere dökmek gibi mesajı kalıcı hâle getirmek için tasarlanmıştır. Son olarak da insanın ağzı dışında bilgi akışı sağladığı başka bir uzuvdan daha bahsedebiliriz: el işaretleri. Bunlar da dilbilimcinin dil kavramına netlik kazandırırken dışarıda tutacağı unsurlardandır.

Bu arada dil kavramı için başka sınırlandırmalar da bulunmaktadır. Şimdiye kadar dili insanın sözlü iletişiminin sistemi olarak adlandırdık; ancak bunların hiçbiri dilbilim değildir. Dilbilimsel olamayan ses unsurları vardır; yani bir mesajı karşımızdakine iletmek için bunları kullan(a)mayız. Örneğin bir hapşırma, horlama ya da nefes alıp verme sesli ve de işitilebilirdir; ancak konuşurken kullandığımız kelime ve cümlelerle ilettiğimiz mesajı aynı etkide iletmez. Bir hapşırma soğuk aldığımızı gösterir şüphesiz; ancak bu iletişimden çok daha farklı bir durumdur. Kendine göre bu da bir iletişimdir ve bizim özel bir fizyolojik durumumuzu doğrudan yansıtır; ama bundan fazlasını ifade etmez. Diğer yandan kelimeler fizikî durumumuza bağlanamaz; konuşuruz ya da

konuşmayız (Ancak horlama ya da nefes almada benzer bir seçeneğimiz yoktur.) ve olmak istediğimiz bir durumu ifade etmek için de fizikî durumumuza bağlı kalmadan istediğimiz kelimeyi kullanabiliriz (Ama isteyerek hapşırıramayız.). Dilbilimcinin ise buradaki özel durumları karşılayan kavramları dilden hariç tutması gerekmektedir.

Dil kavramının dışında tutacağımız diğer bir sözlü etmen de ses kalitesidir. Konuşurken, iletmek istediğimiz asıl mesajın dışında oldukça farklı bir tür ve düzeyde görsel bir dili de aktarırız. Bu ise kişiliğimizle ilgili bir bilgidir. Bütün insanların konuşma esnasında diğer insanlara kimliğini tanıtmasını sağlayan kendine özgü ses özellikleri vardır; ancak saptamak oldukça zordur. Bu özellikler, söylediklerimizden oldukça farklıdır. Ses kalitesi, konuşmamızın nispeten kalıcı olmasıdır, sadece yaş ve fizyolojik farklılıklar (örneğin ses kısıklığı gibi) değişir. Misal mimikler (insanların başka birisinin sesini taklit etmesi), toplumda kuraldan ziyade sıra dışı bir durumdur. Normalde, insanlar ses kalitesiyle ilgili hiçbir şey yapamazlar, oyunculuk ya da taklit konusunda ilgileri de yoksa değiştirmeleri mümkün değildir. Benzer şekilde, el yazısı da birini tanımamızı sağlayan bir faktördür; ancak istisnai durumlar hariç, bunu değiştirmek de mümkün değildir.

Ses kalitesini dilin dışında tutmak aksanı da dışarıda bırakmak demektir. Aksan, genellikle kişinin telaffuzuna has bir özellik olmamasına rağmen; yani bu sesler diğer birçok kişi tarafından da kullanılmakla birlikte birinin belli bir bölge ya da sosyal gruptan geldiğini göstermektedir. Aksan, bir kişinin (ses kalitesi de dahil olmak üzere) sesle ilgili özelliklerinin tamamını ifade eden daha genel bir olaydır. Ses kalitesi bize birinin kim olduğunu, aksan ise nereden geldiğini söyler.

Sözlü iletişimin kişiye özgü yönleri dil olarak düşünülmemelidir; dil kişiye özgü olmanın da ötesindedir. Dil bahsettiğimiz gibi temelde kontrollü bir davranıştır ve belli bir konuşmada toplumdaki bütün insanlar tarafından çeşitli şekillerde paylaşılır; ancak aynı sözlü iletişim biçimini paylaşmadıkça, birbirimizle anlaşmaya geçemeyiz. Dilde özgünlük konusunda toplumun standartlarından önemli ölçüde sapma gösteren kişi ya bir şair olarak selamlanır ya da istisnai kategorilere ait olacak

şekilde örneğin konuşma bozukluğu, eğitim görmemiş bir yabancı, deli gibi sınıflanır.

Dilin esas işlevine bakarak işe başlayabilir ve bunu birçok değişkeni ölçüt alarak betimleyebiliriz. Dili insanların iletişim için bir toplum içinde kullandığı sözlü ifadeler (ya da bu gürültünün yazı yoluyla sunulması) olarak özetleyip şimdiye kadarki tartışmamızı sonlandırabiliriz. Dilin iletişim dışında ikincil kullanımları da vardır. Birisinin parmağına çekiçe vurduğumuzda refleks olarak oluşan sesin kulakta oluşturduğu yankı veya bir kişinin yalnız başınayken kendi düşüncelerini dinlemesi dilin iletişim amaçlı olarak kullanılmadığına dair örneklerdir.

Şimdi önceki paragrafta geçen sözlü ifadenin (vocal noise) anlamını işlevsel dilin bakış açısıyla güçlendirmeye çalışacağız. Şimdiki soru: Dilin yapısı nedir? Bu soru hâlâ dilbilimciler arasında anlaşmazlık oluşturmakla birlikte herkes dilin belli bir yapısı olduğu konusunda hemfikir ve bu yapının insanların üzerinde çok fazla münakaşa etmediği birçok özelliği bulunmaktadır. Yine de bu özelliklerden herhangi birini tartışmak için dili, birçok bileşene ayrılacak yapay bir olgu gibi ele almak gerekmektedir. Dili günlük hayatta kullandığımızda elbette bütün bu bileşenler eş zamanlı olarak gerçekleşir; ancak bu şekilde bakılırsa dili analiz etmek imkânsız derecede karmaşık bir olaydır. Dilden anlam çıkarmaya çalışmak için de onu parçalara ayırmalı ve sırayla inceleme liyiz. Burada şunu unutmamalıyız ki bu parçalar dilbilimcinin yapılarıdır, bizim yaptığımız ise dili açıklamak ve dil hakkında aydınlatıcı şeyler söylemek için dilin bir modelini ve taslağını oluşturmaya çalışmaktır. Ayrıca bir nesnenin yapısını tarif etmenin birçok yolu bulunmaktadır ve burada değinilen nokta bir şeyleri yapmanın tek yoluymuş gibi algılanmamalıdır. Bu izlenimi açıklık ve anlaşılabilirlik gibi sebeplerle tek görüşte toplamak zorunda olan bir kitaptan edinmek kolaydır ve insanların herhangi bir konuda temel bir bilgiyi edinince, bununla yetinip yeni şeyleri merak edecekleri konusunda şüpheliyim. Bu yaklaşım, bu konuyu öğretmede özellikle faydalı bulduğum dile basit bir bakış açısidir.

İlk olarak dile telaffuzun nasıl gerçekleştiğini (actual method) bir kenara koyarak fiziksel bir madde olarak bakabiliriz. Konuşmada sesleri

telaﬀuz etmek için kullandığımız ses organlarını, sesin hava yoluyla alıcıya aktarılma yolu olan ses dalgalarını, insanların sesi algılama şeklini inceleyen ses bilgisi dilbilimde fonetik diye adlandırılan tek bir dalın altındaki üç bağımsız yapıdır. Sesbilim, insanlardaki konuşma seslerini tanımlama üzerinde çalışmanın yanı sıra dikkatini dünya dillerinde bulunan seslere yoğunlaştırır. İnsanlara herhangi bir dilde bulunan değişik sesleri fark etmeyi ve onlara bu sesleri nasıl söyleyeceğini öğretir. Bu sesleri söyleyebilmek için dil, dudak ve diğer ses organlarının işlevinin birçok yolunu betimlemeyi ayrıca osilograf (ses dalgaları yazma aygıtı) ve spektograf (ses dalgalarını görüntü, görüntüyü ise ses hâline getiren bir alet) gibi çeşitli makineler kullanarak sesin fiziksel özelliklerini ortaya çıkarma yöntemlerini de öğretir. Bu kısım (spektograf ve osilograf) genellikle akustik ses bilgisi olarak ifade edilir. İşte dilin sesbilimsel özellikleri üzerine çalışarak uzmanlaşan kişiye sesbilimci adı verilir.

Sesbilimi özellikle ön ağız, dudaklar ve dişleri kullanarak çıkarabildiğimiz sesleri dikkate alarak konuşmayı izah etmeye çalışır. İlk olarak her iki dudağı kullanarak sesleri telaﬀuz edebiliriz ve bu gibi sesler ise çift dudaksıl (bilabial) olarak tanımlanır. Dilleri dikkatlice incelersek telaﬀuzu yönüyle farklılaşan üç çeşit çift dudaksıl ünsüz bulabiliriz. İlkinde patlayıcı bir etki yaratmak için dudakları bastırarak dar bir şekilde toplanıp akciğerin hava almasını ve sonra aniden havanın dışarı çıkmasını sağlayabiliriz. Bu seslere örnekler; patlamalı olarak bilinen İngilizce *pit*'teki *p* sesi ve *bit*'deki *b* sesidir. Bu iki ses arasındaki önemli farklılıkları belirtmeliyiz: İlki dudaklar oldukça gerginken nefes vererek (soluma) dudakları salıvererek ve ses tellerini titretmeyerek telaﬀuz edilir; ikincisi ise dudaklar daha rahatken hiçbir soluma yapmadan ve ses tellerini titreştirerek yapılır. Bu tür farklılıklar tek bir şekilde sınıflandırılır; ötümsüz (titreşimsiz) ve ötümlü (titreşimli). [p] ötümsüz, çift dudaksıl ve patlamalı, [b] ise ötümlü, çift dudaksıl patlamalı bir sestir. Ses bilgisinde kullanılan köşeli parantezler günlük abecedeki harfler hakkında değil, sesler hakkında konuştuğumuzu göstermektedir. Bu özel durumda [p] ve [b] için aynı sembolleri kullanırız, normal İngilizce imlâsında kullanıldığı gibi; ama bu her zaman olmaz.

İkinci konuşma şekli iki dudağı birbirine sıkıca bastırırken patlamalı seslerde olduğu gibi havanın devamlı olarak burundan çıkmasına izin vererek oluyor: Bu ötümsüz [m] (Galler dilinde *mhen* benim başım) ve ötümlü [m] (İngilizce *mat*) burun sesini (nazal ses) oluşturur. Üçüncü olarak da dudakları birbirine yaklaştırabiliriz; ama sıkmayız ve devamlı bir tıslama sesi oluşur. Bu tür seslere telaffuz sırasında duyduğumuz sürtünmeden dolayı sürtünmeli sesler denir. Bunlar en yaygın olarak kullanıldığı şekilde Uluslararası Fonetik Birliği tarafından farklı sembollerle [ɸ], [β] ünlü ve ünsüz olarak yazılır. Bunların eski örneklerini Japonca ve Almancada yeni örneklerini İspanyolcada bulabiliriz. Patlamalılar, burun sesi (nazallar), sürtünmeler ve burada göstermeyeceğimiz diğer ses şekilleri ağızın farklı kesimlerinde oluşabilir.

Örneğin; alt dudak üst dişe dokundurulunca çıkan sese bakarsak (diş-dudak ünsüzü) İngilizce *fat* ve *vat*'teki [f] ve [v] sesinde ve İngilizce *comfort* kelimesinde duyulabilen [m] nazal sesinde (*m*, *f* sesinin önünde olunca söylenme sırası biraz değişiyor.) olduğu gibi daha fazla sürtünme buluyoruz. Dili dişlere dayayarak çıkartabileceğimiz sesleri dinlersek (diş sesleri) Fransızcadaki gibi [t] ve [d] gibi patlayıcılar buluyoruz. Bu İngilizcedeki [t] ve [d]'den farklıdır, genellikle dişin arkasındaki damağa dilin ucu değdirilerek söylenir. Dişlerin kendisine bastırılarak söylenmez. Aynı zamanda İngilizcedeki *thin* ve *this*'deki sürtünmeliler [θ] ve [ð]'yi de bulabiliriz. Bütün bu sesleri ayırt etmek kolaydır; çünkü ses tellerindeki hareketi çok belirgin hissedebiliyor ve aynaya bakıp neler olduğunu açıkça görebiliyoruz. Ağızın ne kadar gerisine gidersek konuşmamızdaki farklılığı hissetmek o kadar zorlaşıyor ve neler olduğunu anlamak için daha fazla çalışmak gerekiyor. İngilizcede ana ünsüz *keep* ve *car*'ın değişik şekilde telaffuz edildiğini bilmek sizi şaşırtabilir. İlk kelime [k] sesinde dil ağızın üst kısmına dokunur, ikinci kelime [c] sesinde daha arkaya gider. Aynı bunlar gibi ayırt etmesi zor olan birçok ses vardır.

İnsanların çıkartabileceği bütün farklı sesleri burada tarif edemeyiz. İlgilenen okurlar bu konuda farklı kaynaklara başvurabilirler (A ekindeki kitaplara). Söylenenlerden de anlaşılacağı gibi sesbilim, tam olarak birisi konuşurken ağızda (telaffuzun ses bilgisiyle ilgili analizi örneklerde

olduğu gibi), havada (akustik ses bilgisi gibi) ya da kulakta (duymaya dayalı ses bilgisi) neler olduğuyla ilgilenir. Ayrıca önemli görevlerinden birisi de bütün konuşma seslerinin yazımını (transliterasyon) kalıcı ve net bir şekilde alınmasının önemini gördük.

Her gün yazıda kullandığımız genel harflerimiz bu görevi üstlenmede yeterli değil; İngiliz abecesinde 29 temel harf var olmakla birlikte 40'ın üstünde temel ses bulmak mümkündür. Hepimiz İngilizcenin bu sorunu nasıl çözmeye çalıştığını biliyoruz: Değişik sesler için aynı harf ya da harfleri kullanır ve bunun için farklı yazılışlar kullanılmasına rağmen aynı sesin çıkmasına neden olur. Örneğin; (i) sesi *sit*, *women*, *village*, *busy* ve *enough*'ta aynıdır; fakat bir tek ses için birden fazla harf kullanılması dilin ekonomiklik ilkesiyle uyumlu değildir. En önemlisi de yazılıştan okunuşu ya da tam tersinin nasıl olacağını tahmin edemezsiniz. İkinci kelimenin birinci kelime gibi işitildiği; ama üçüncü kelime gibi görüldüğü *bough* (of a ship), *bow* (of a head) ve *bow* (the weapon or the knot) gibi bir grup kelimedede gördüğümüz üzere İngilizcenin bu özelliği çok zordur. İspanyolca ve Fince gibi birçok dilde harfler ve sesler arasında daha iyi bir uyum vardır; ama İrlanda ve İskoç dillerindeki gibi bazılarında ise durum daha kötüdür. Genel anlamıyla konuşma seslerini doğru ve birden çok anlama gelmeyecek şekilde konuşmak istiyorsak bu amaç için yeni bir abece icat etmeliyiz. Zaten ses bilgisi de insanlara bunu öğretmeyi amaçlamaktadır.

Bir dilin lehçelerini karşılaştırırken bazen iki insanın aynı kelime-deki telaffuz farklılıklarını göstermek isteriz. Bu yeni bir çeviri yazı icat etmek için diğer bir nedenimizdir. Bir Doğu Londralı konuşmacının nasıl *no* dediğini yazmak istiyorsak bir Galliden farklı olarak ayrıca kelimenin standart yazılışını dikkate almak da gereksizdir; çünkü İngilizce konuşan herkes kelimelerin okunuşuna bakmaksızın harflerini ayırıp yazar. Ses bilgisi ile ilgili farklılıkları göstermek için yeni ve farklı bir yazım şekli bulmalıyız. Böylece dilin Doğu Londralının [nau] telaffuzu için ön ağızda, aşağıdan arkada yukarıya doğru hareket ettiğini gösterebiliriz. Galli birinin de dilin ağzın arkasında oldukça yüksekte ve sabit bir yerde kaldığını ve [no:] olarak telaffuz ettiğini gösterebiliriz (buradaki iki nokta sürekli ünlünün nispeten uzun söylendiğini göstermek-

tedir.). Diğer değişikler de aynı yolla gösterilebilir. Telaffuz gösterimle rinde tuhaf görüntüler elde edilebilir. Örneğin; “*Jim’s getting a rise next week.*” řu şekilde olmalıdır:

dzımız getinz a ratz nłks wi:k

İnsanlar bu uzaylı görüntüsü yüzünden bazen telaffuz (ses bilgisi) yazımından korkarlar; ancak niçin bu kadar uzun yazıldığını ve ses bilgisi çeviri yazı kullanarak ne gibi faydalar edineceklerini bilirlerse bu tuhaflık önemsiz görülür. Bu alanda uzmanlaşmak isteyen biri için bu caydırıcı olmamalıdır.

Son olarak akademik ses bilgisi ve diksiyon hocası arasındaki farkı vurgulamak istiyorum: Diksiyon hocası herhangi birinin konuşmasını özel bir standarda uydurmaya çalışırken sesbilimci herkesin konuşmasının özelliklerini olduğu gibi betimlemeye çalışır; ancak onların ana dillerinde benimsedikleri ses yapısının dışına çıkmak için eğitmeye çalışmaz. Sesbilimde esasında sesler oldukları gibi incelenir, estetik veya sosyal amaçlar için incelenmez ve bu nedenle sesbilim betimleyici ve deneysel bir çalışma alanıdır. Ayrıca genel bir çalışma alanıdır; yani herhangi bir dil ya da dil grubunun sesleri ile sınırlı değildir. Hangi dile ait olursa olsun bütün insan seslerinin özellikleri üzerine eğilir ve bu yüzden dilbilimin bu dalı genellikle *genel ses bilgisi* olarak anılır.

Dil, bebeğin agulaması gibi sadece insanların rastgele çıkardıkları ses yığını ya da gürültüsü değildir. Bir insanın üretebileceği sesin dışında bir dilde sınırlı sayıda ses kullanılır; ancak dil, gürültü ve sesin işbirliği üretilir.

Ses bilgisi (fonetik), bir dilin ses sistemi üzerinde çalışır. Sesbilim (fonoloji) ise ses bilgisinden farklı olarak kendini sadece bir dille kısıtlamadan sesleri inceler. Sesbilim, seslerin diğer belirli dillerle olan bağlantısını inceler. İlk olarak kelime ve kelime gruplarını belirleyip anlam farklarına göre ayırarak seslerin görevi üzerine çalışır. İngilizcenin ünlü sistemi, Almancanın ünsüzleri ya da Arapçanın tonlaması dersek bu alanlar sesbilime girer; ama genel çift dudak ünsüzleri, melodinin doğası ya da konuşmadaki ses çıkışları dersek çalışmamız ses bilgisi hakkında olacak demektir. Sesbilim ve ses bilgisi arasındaki ayırım teorik olarak

çok önemlidir; çünkü gerçek bir dili incelerken hem sesbilimi hem de ses bilgisi çözümlemesini yaptığımızı unutmamalıyız. Bu ayrımı her iki görüş açısından İngilizcedeki bazı seslere bakarak açıkça gösterebiliriz. Ses bilgisi açısından oldukça farklı; ama sesbilimi açısından gösterilebilir nitelikte bir ögenin iki farklı sesli versiyonunu ele alacağız (Sesbilim unsurları eğik çizgi işaretiyle yazılır, burada işaret edilmek istenen şey özel bir dilbilim sisteminin parçası olarak işlev gördüğüdür.). Örneğin, İngilizcenin çoğu lehçesinde *leap* ve *peel* kelimelerindeki /l/ sesleri çok farklı telaffuz edilir. İlki bazen açık/anlaşılr [l] bir ses olarak adlandırılıp dilin bir bölümüyle (dilin ucu) üst dişlerin arkasındaki diş etlerine dokunarak; ikincisi ise aynı anda ağzın üst ön kısmına yakın olacak şekilde kaldırılarak söylenilir.

leap kelimesini yavaş söylediğimizde [l] sesi üzerinde fazla durduğumuzu açıkça hissederiz (Dil, bu pozisyonda sabitken ağzımızla keskin bir nefes alarak dilin nerede olduğunu görüp ses çıkartılırken soğuk hava dilin bir bölümünden hızlıca geçerek bize ağzın içinde nerede olduğunu açıkça hissettirecektir.). İkinci tür /l/ ise bazen *kapalı* (dark) [ɫ] olarak adlandırılıp çevirideki küçük sembol farklılıkları ile ayırt edilir. Burada ses, farklı bir yerdedir; yine de dilin ucu sesi çıkarmak için ön dişlerin arkasında kalır; ama ağzın üst kısmına doğru yükselen bölümü bu defa bir miktar daha arkada kalır. Sesbilim bakış açısına göre İngilizcede [l] sesinin iki farklı söylenişi vardır ve biz bu farkları ancak dinleyerek ayırt edebiliriz.

Bu sesleri sesbilim açısından değerlendirirsek farklı bir sonuca ulaşırız. Temelde aynı olarak görülen iki ses bir tek iş yapmak zorundadır. Telaffuzlarındaki farklılıklara rağmen iletişimi geliştirmede kelimeler ve anlamlarını ayırt etmede yardımcı olabilsinler diye dil, bu sesleri ayırt eder. İlk olarak /l/ sesi rastgele meydana gelmez: Bir an açık [l] diğer an kapalı [ɫ] kullanmamızın sebebi o anda nasıl hissettiğimiz değildir. Sesleri kullanmakta kısıtlandığımız zaman onların hangi yollarla dilin kelimelerine dağıtıldığına dikkat edersek tamamlayıcı kalıplar oluşturduğunu keşfederiz. Açık [l]'yi bir ünlüden önce, kapalı [ɫ]'yi bir ünlüden sonra kelimenin sonunda ya da bir ünsüzden önce kullanırız. Bu ses çifti asıl sesbilim farklarını açıkladığından dolayı çok önemlidir; yani anlamları

farklı olan kelimeler oluşturmada bu iki farklı sestem [p] ve [t] seslerinde faydalandığımız gibi faydalanamayız. *Cut* kelimesinde [t] sesinin yerine [p] sesini koyarsak [p] ve [t]'nin İngilizcede anlamı değiştirmede önemli bir rol oynadığını gösteren farklı bir kelime elde ederiz; ama herhangi bir İngilizce kelimeye kapalı [ɫ] yerine açık [l]'yi koyarsak farklı bir anlam ortaya çıkmaz, sadece aynı kelimeyi farklı aksanla söylemiş oluruz. Bu yolla iki tür /l/'nin anlamı ortaya çıkarmada gördükleri işlev bakımından tek olduklarını gösterebiliriz. Ses bilgisindeki farklılıklar sesbilimdeki lerle birebir eşleşmez; yani sadece iki farklı şekilde görünen ve telaffuzu kelimedeki yerine göre değişen tek bir sesbilimsel birim vardır.

Aynı zamanda bu örnekler, sesbilimin belli dillerin ses sistemi konusunda çalıştığını gösteriyor. Buradan ulaşacağımız sonuç, bir dilin sesbilim çalışması diğer dillerdeki sesbilim çalışmalarına asla genellemez; çünkü yukarıda gösterildiği gibi İngilizcede [l] sesinin durumundan hareketle bu seslerin işlevinin diğer dillerde de aynı şekilde olduğunu söyleyemeyiz. Örneğin; Rusçada aynı seslerde benzer bir ses bilgisi farklılığı vardır. Açık [l] ve kapalı [ɫ] sesi bir ses bilgisi farklılığı taşır. Burada farklı anlamlarda tek ses bilgisi farkı, açık [l], kapalı [ɫ] seslerinin kullanılışında olan sırasıyla *hatch* [kapak] ve *onion* [soğan] anlamlarında *люк* ve *лук* şeklinde bir çift kelime vardır. İlki açık [l] ile ikincisi kapalı [ɫ] ile başlar.

Sesbilim seviyesinde önemli olmayan; ancak ses bilgisinde mevcut diğer birçok farklılık örnekleri vardır. *Keep* ve *car* kelimelerinin başlangıç seslerindeki ses bilgisi farklarından daha önce bahsettik. Bunlar İngilizcede açık /l/ ve kapalı /l/ olarak kabul edilen seslerle benzer bir sesbilim ilişkisi gösterirler. Bir diğer örnek ise farklı /p/ sesleriyle ilgilidir, *pin* ve *spin* de olduğu gibi. İlkinin okunuşunda, patlamalı sestem sonra üfleme vardır; fakat ikincisinde yoktur (Bunu söylerken elimizin arkasını dudakımıza getirirsek kolaylıkla hissedebiliriz.). /t/ sesinde *take* kelimesinde olduğu gibi üfleme vardır, *stake*'de hiçbirisi yoktur ve *outpost*'da takip eden [p] sesinin varlığı /t'/yi örttüğü için herhangi bir lehçede patlama sesi yoktur.

Dildeki bütün bu ses değişimleriyle kelimelerin anlamlarını hangi değişikliklerin değiştirip değiştirmediğini saptayabilir ve karmaşık konularda önemli şeyleri anlayabiliriz. Aksi hâlde etrafımızda duyup kullandığımız karışık sesleri bir sıraya koymanın hiçbir anlamı yoktur. Farklı seslerle telaffuzumuz arasındaki önemsiz farkları çoğu zaman dikkate almıyoruz. Bunu şöyle bir örnekle hiç zorlanmadan gösterebiliriz. Örneğin benim [t] sesini çıkarmam diğer insanlardan farklılık gösterir hatta iki kez aynı [t] sesini çıkarmam bile -ses bilgisinin her bir ayrıntı sıylla- muhtemelen farklıdır. Bütün değişkenleri sabit tutmam gerektiği düşünülürse buna inanmak zor olmayacaktır: Konuşurken dili dişlerin arkasında aynı pozisyonda tutmalı, aynı hızda hareket ettirmeli ve akciğerlerin basıncını bütünüyle sabit tutmalıyız. Bu sıralamadaki en ufak bir değişiklik sesin niteliklerini değiştirip duyulmasını zor veya imkânsız hâle getirebilir. Hatta bazı teknik ses analizleri bunu açıkça gösterir. İki insanın ses organlarının tamamen aynı ölçüde olmadığı düşünüldüğünde bütünüyle aynı telaffuza da sahip olunmadığı ortaya çıkacaktır. Bunun sonucunda ise birbirimizle iletişim kurmak pek de mümkün olmazdı; fakat bütün bu karışıklığa rağmen insanlar etraflarındaki sesleri tanıyıp ayırt edebilir ve böylece dili anlayabilirler. Her nasılsa bir [t] sesi, yalnızca [t] sesini çağırıştırır. Kimin veya nerede telaffuz edildiğinin önemi yoktur. Onu [t] sesi olarak algılarız, [p] ya da [k] sesi olarak değil. Ona eşlik eden herhangi bir ayrıntıyı otomatik olarak bir kenara bırakırız. Sesbilim, dilin karmaşık yazılarının nasıl rahatça anlaşılabilceğinin çalışılmasının adıdır.

Sesbilim kavramı, dilin ayırt edebileceğimiz üçüncü yönü için yol göstermektedir. Sesbilim dilin organize edilmiş ifadesi (noise) üzerinde çalışıyorsa “Bu ifadeler nasıl organize edilir?” sorusunu sorabiliriz. Cevap ise tahmin edilebileceği gibi (kelimeler, deyimler, öbekler, cümleler vs.) dilbilgisi ve kelimeler hakkında her şey olabilir. Bu iki kavramı sırayla tartışmalıyız. Dilbilgisi, bu günlerde dilbilimin ana parçası olarak görülmektedir (Hatta bazı dilbilimcilere göre dilbilgisi, dilbilimdir.). Dilbilimcinin bir dilin dilbilgisi üzerine çalışmaktaki amacı cümleleri nasıl kullandığımızı açıklamaktır. Dilbilgisi, bir dili oluşturan öğelerin cümledeki diğer unsurlarla nasıl ilişkide olduğunu anlama yoludur

ve bu uğraşa yaratıcı bir iş olarak bakılmalıdır. Birçok insan dilbilgisini sadece bir cümleyi ögelerine ayırma olarak görüyor; ancak dilbilgisi sadece bundan ibaret değildir. Ögelere ayırma işlemi, mekanik bir şekilde cümleyi kesme, onu parçalara ayırma ve etiketlemeden başka bir şey değildir. Bu bir çeşit dilbilim otopsisidir. Parçaları bir kere etiketlediğimizde işimiz bitmiş gibi görünür; ancak hiç kimse ilk seferde bunun neden yapıldığını anlatmadığı gibi (bunun zihin için bir disiplin olduğu hakkında belirsiz konuşmalar haricinde) cümleleri ters çevirip tekrar birleştirmek de istemez; ancak bu dilbilgisini gerçekliğe götürecek son görevdir.

Dilbilimciler, dilbilgisini dilin bir özelliği olarak, olduğundan daha canlı görmeye başlıyorlar. Dilbilgisini hem insanların birbirleriyle iletişiminde bir araç hem de her gün yüzlerce yeni cümleyi -daha önce hiç duymadığımız cümleler, konuşma ve anlamamızı sağlayan dinamik bir güç olarak görüyorlar. Dilbilgisi dilin karmaşık yapılarını açıklayan iyi bir yoldur. İşte bu yaratıcılıkla dilbilgisine baktığımızda çalışma daha anlamlı ve değerli hâle gelmektedir. Bu durum dilbilimcinin tutumunu da değiştirdiği gibi bu sayede dilbilimci dilbilgisini dildeki cümlelerin nasıl parçalandığından çok nasıl oluştuklarını incelemeye başlar. Aynı zamanda bu değişim dilbilgisinin sadece kitaplarda var olan bir şey olduğu (corpse based approach) yaklaşımının yanlışlığına da vurgu olarak görülebilir. Dilbilgisi çok fazla karmaşık olduğu için hiçbir dil bütünüyle kendi dilbilgisini betimleyememiştir. Dilbilgisini tartışmak için güncel olanı düşünmeliyiz; çünkü dil her geçen gün değişmekte ve güncelliğini yitirmektedir. Bütün güvenimizi bir dilbilgisi kitabına ya da geçmişte yaşamış bir dilbilgisi uzmanının görüşlerine bağlamak dile bakışta oldukça ters bir yoldur.

Dilbilimcinin bir dilbilgisi kitabı yazarken karşılaştığı bazı zorlukları kısaca anlatırsak belki de bu mesleğin önemini daha iyi anlatmış oluruz. Aslında dilbilgisi uzmanının görevi bir dilde konuşmamızı sağlayan kuralları, hangi cümlelerin dilbilgisine uygun ya da uygun olmadığını ve bu cümlelerdeki ögelerin birbiriyle nasıl bir ilişkide olduğunu bize göstermektir. Sonuç olarak, dilbilgisi uzmanının görevi ikiye ayrılır: ilki kuralların neler olduğunu anlamak, ikincisi de bu kuralları kesin dille

ifade edip düzenlemektir. Bu noktada kuralların niteliği ise değişkendir. Misal, bazı kurallar apaçık ortada ve herhangi bir sorun oluşturmazken bazı kurallar ise bu kadar açık değildir. İngilizcedeki *a* ve *an* addan önce gelir ve fiil ile özne belli bir sırayla cümlede yer alır normal sırada yüklemden önce öznenin gelmesidir gibi. Bir kural oldukça açıktır; ancak zarfların cümle içindeki pozisyonunu göstermek, hangi fiilin edilgen veya etken olduğunu söylemek, sıfatların hangi sırayla art arda geldiğini tahmin etmek bu kadar kolay değildir.

Şimdi daha ayrıntılı bir noktayı inceleyelim: İngilizcede addan önce bir sıfat sırası söylemek istersek bunu canımızın istediği gibi yapamayacağımızı fark etmemiş olabiliriz. Hangi sıfatın hangi sıfattan önce geleceğine dair birçok sınırlılık bulunmaktadır; ancak bu sınırlılıklar bütün sıfatları kapsamaz. Örneğin “It was a pleasant comfortable spot.” veya “It was a comfortable pleasant spot.” iki kullanım da doğrudur; ancak bazıları bu şekilde kullanılmaz: “*I can see a brown tall chimney.” ve “*There is a black big sheep.” Bilginler bu kısıtlamalar nedeniyle sıfatları bazı sınıflara ayırmayı denemişler ve sıfatları; yaş sıfatları (adjectives of age), boyut sıfatları (adjectives of dimension) veya renk sıfatları (adjectives of colour) şeklinde adlandırmışlardır. Ayrıca gözlemledikleri cümlelere dayanarak “Boyut sıfatları renk sıfatlarından önce gelir.” şeklindeki kuralları önermişlerdir; fakat her kuralın istisnaları vardır. Örneğin “I have a pink big toe.” [Pembe büyük bir tırnağım var.]. Ayrıca hangi düzenin diğerinden daha mantıklı olduğunu gösterme konusunda henüz hiç kimse bir kural belirleyemedi ve bu bilgi eksikliği dilbilgisi uzmanlarının çözüm aradıkları bir konudur.

Bir diğer önemli problem de kullanım esnasında ortaya çıkan kuralları bulmaktır. Özne ile yüklem arasındaki yakın ilişkiyi ele alalım. İngilizcede adlar özne olarak fiilden önce gelir; fakat bu “Her ad her fiilden önce gelir.” demek değildir. Bunun meydana gelmesinde bazı önemli hususlar vardır. Örneğin “The boy is eating fish.” [Çocuk balık yiyor.] ve “The horse sleeps in a stable.” [At ahırda uyuyor.] gibi anlamlı cümlelerle “*The stone eats...” [Taş ... yiyor.] veya “*The car sleeps...” [Araba uyuyor...] gibi aklımızın almadığı cümleleri fark ettikten sonra

2 Yıldız (*) işareti dilbilgisi kurallarına uygun olmadığını gösterir.

ad ile fiilleri iki alt sınıfa ayırırız. Bunları da *canlı* ve *cansız* diye adlandırdıktan sonra: *Canlı adlar, canlı fiilleri gerektirir* ya da bunun tersi gibi bir kural oluşturabiliriz.

Bu çeşit kısıtlamaların nedenini anlatmak istersek böyle bir kural gereklidir. Amacımız kuralı kesin formül hâline getirmek değildir; çünkü kural birçok cümledeki kısıtlamaları açıklarken her bir cümleyi tek başına hesaba katmaz. Örneğin “My car eats up petrol.” [Arabam benzin yiyor.] ve “This hotel sleeps thirty people.” [Bu otel otuz kişi uyutur.] gibi cümlelerin neden kabul edilebilir olduğunu açıklayamaz. Burada dilbilgisi uzmanı özne-yüklem ilişkisinin ilk görüldüğünden daha fazla olduğunu saptayıp istisnai durumlar için de çözümler üretebilir. Dilbilgisi uzmanı herhangi bir durumda bir kurala istisna diyemez; çünkü istisna demek hem işe yaramaz hem de hiçbir şeyi açıklamaz. Bu nedenle dilbilgisi uzmanı istisnaları düzenleyip düzenlediği kuralları sistemli bir şekilde açıklayan kuralları ortaya koymalıdır.

Dilbilgisi uzmanlarının karşılaştığı bir diğer problem ise bir cümleyi farklı yönleriyle ele almak veya birbirine çok yakın iki cümleyi ayırt edebilmektir. Örneğin biri “Giant waves down funnel.” [Dev dalgalar bacayı aşağıya ediyor.] ya da [Dev, aşağıdaki bacayı sallıyor.] (Bu bir gazete başlığı olabilir.) cümlesini gördüğünde bunun belirsiz olduğunu söyleyebilir; ancak belirsizliğin nerede olduğunu göstermelidir. Şöyle ki; *giant*’ın [Dev] sıfat ya da tekil ad olduğunu ve *waves*’in çoğul [Dalgalar] ya da bir fiilin üçüncü tekil kişisi [sallıyor.] olduğunu açıklamalıdır. Daha karışık ve çoğul belirsizliğinin olduğu bir örnek ise “The police were ordered to stop drinking after midnight.” [Polise gece yarısından sonra içki içmenin durdurulması emredildi.] cümlesinde benzer kelime sırasından doğabilecek dört ayrı anlam vardır. Bunlar bir cümlenin muhtemel çeşitli hâllerinin yorumlanabileceği durumlardır. Birden fazla cümle olduğunda dilbilgisi uzmanı cümlenin görünen değerini almaktan çekinmelidir. İki cümle yüzeyde benzer gözüktüğü için aynı temel ya da altyapıya sahip olduğu gibi yanlış bir düşünceye kapılmamalıdır. “It was raining cats and dogs.”, “He was selling cats and dogs.” ve “I came across the road on a map.” ve “I came across the road on a bicycle.”, “I was kicked by a man.” ve “I was kicked by a bus stop.” cümlelerini

karşılaştırsak aralarında inkâr edilemez benzerlikler olmasına rağmen açıklaması belki de zor olan farkları kolaylıkla hissedebiliriz. İlk cümle çiftini öncelikle ele alırsak ilk cümleye deyim (idiom), ikinci cümleye ise deyim değil demenin hiçbir açıklaması yoktur. Deyim, kelimesiyle ne kastettiğimizi açıklamaya çalışmalıyız. Bu şekilde iki cümle arasındaki anlam farklılıklarını göstermenin yanı sıra dilbilgisi farklılıklarını da göstermiş olacağız. Bunu yapmanın bir yolu ilk cümleyi ikinci cümlede yapamayacağımız şekilde değiştirebileceğimizi ya da değiştiremeyeceğimizi göstermektir. Örneğin ikinci cümledeki nesneyi tekil hâle çevirebiliriz: “He was selling a cat and a dog.”; fakat ilkinde “*It was raining a cat and a dog.” bunu yapamayız. İkinci cümleye sıfat ekleyebiliriz: “He was selling nice cats and big dogs.”; ama ilkinde yapamayız “*It was raining nice cats and big dogs.”. İkinci cümlede “He was selling dogs and cats.” adların sırasını değiştirebiliriz; ancak ilkinde bunu yapamayız “*It was raining nice cats and big dogs.” vb. Böylece iki cümledeki dilbilgisi farklılığını aşamalı bir şekilde çizebilir, bunu ilgili diğer cümleler içinde de yapabiliriz.

Dilbilgisi uzmanının görevlerinden biri de benzer görünümlü yapıların temelindeki farkı, nedeniyle birlikte ortaya koymaktır. Başka bir görevi de farklı görünen yapıların altında yatan benzerlikleri göstermektir. Örneğin İngilizce etken bir cümle, edilgenden çok farklı görünüyor (“The man kicked the ball.” [Adam topa vurdu.], “The ball was kicked by the man.” [Topa adam tarafından vuruldu.]); ama bu durum beklenildiği üzere birbirine bağlı olduğu için biri diğerinden türetilmiş olabilir. Daha açık soru cümleleri sadece cevap cümleleriyle değil, bağlı cümleciklerle de ilgilidir (*Who saw you?* [Seni kim gördü?] cümlesini *The man who saw you is...* [Seni gören adam...] cümlesiyle karşılaştıran.). Bu şekilde cümle türleri arasında karşılıklı ilişki ağı kurulabilir.

Dilbilgisi uzmanı, edebî ya da mizahi bağlamda ortaya çıkan kısıtlı kullanıma sahip cümleleri fark edebilmeli ve ele alabilmelidir. “He danced his did.” (E. E. Cummings) bir edebiyat bağlamında kabul edilebilir; ama başka hiçbir yerde kabul edilemez. *Theirhisnothis* kelimesi Joyce’un *Ulysses* isimli eserinde bir kelime olarak görülür, dört kelime olarak değil. Kişileştirme normal söz dizimini (co-occurrence)

ihlâl edebilir (*The sun smiled* [Güneş gülümsedi.] vb.). Bir dilin dilbilgisi tamamlanacaksa günlük konuşma kurallarındaki bu tür sapmaların hepsi açıklanmalıdır.

Son olarak dilbilgisi uzmanı bu kısa bakış içinde kendini açıkça ifade etmeli ve açıklayıcı ifadelerle şişirilmiş bir yığının arkasına gizlenmemelidir. Bunu şu şekilde söylemek daha uygundur:

$$S \rightarrow Su P C (A)$$

Kullanılan sembollerin tanınmış olması şartıyla “Normal bir İngilizce cümlede özne, yüklem, nesne, tümleç ve zarf bulunur. Sonuncusu ise isteğe bağlıdır.”. Yine etken ile edilgen arasındaki ilişkiyi sözlü olarak ifade etmek son derece kullanışsızdır: “Etken cümlelerin öznesi edilgen cümlelerin nesnesi olur. Bu durumda *by* edatı ile fiilden sonra konur. Etken cümlelerin nesnesi edilgen cümlelerin öznesi olur. Bu durumda ise fiil, geçmiş zaman sıfat fiili biçimine çevrilir ve bir yardımcı fiil getirilir.”. Bu kesinlikle etken (X, Y’yi dövdü.) ile edilgen (Y, [X tarafından] dövüldü.) arasındaki ilişkiyi açıklar; ancak şöyle bir kural yazmak daha kolaydır.

$$S + V + O \rightarrow O + Aux + V_{pp} + by + S$$

Şimdilerde dilbilgisi kitaplarında bu veya buna benzer bir şekilde birçok kural görülebilir. Sonuçta bu tür formülleri yazma ve anlama, el yazısıyla yazmaya göre daha kolaydır. Dilbilgisi adlandırma ve sembollerinin bizi engellemesine izin vermemeliyiz; ama bunların kullanımının arkasında ne olduğunu görmek için de çaba sarf etmeliyiz. Bunu yaparsak bir dilin yapısına yönelik farkındalığımızın büyük ölçüde arttığını görürüz.

Kelime veya sözlük, dil çalışmalarının tanınmış bir koludur. Hepimiz bir dile ait kelimelerin kısmen sunulduğu sözlükleri kullanmaya alışkınsınız. Şimdiye kadar, dilbilimciler bir dile ait kelimelerin işleyiş sistemini ayrıntılı olarak incelemişlerdir; ama hâlâ ele alınabilecek birçok konu var. Bunlardan bazıları çeşitli deyim türlerini betimleme, kelimelerin birbiriyle ilişkilerini ve geniş ölçüde birbirini tanımlamalarını (eş anlam ve zıt anlam gibi) gösterme, kelimelerin küme hâlinde nasıl işlenmeye eğilimli olduğunu dünyanın görünüşünü özel bir yolla bölümle-

yerek göstermedir (Örneğin dilden dile farklı olan renklerle ilgili kelimeler renk çeşitlilik çizelgesini bölümlemektedir.).

Bu noktada, yalnızca dilin biçimlerini (forms) tartışmaya son vermeliyiz; zaten daha önce de anlamları hakkında konuşmaya başlamıştık. Geleneksel dilbilgisinde konuşmanın bölümlerini tartışırken dilde biçim ile anlamın ayrılması gerektiğini vurgulamıştık.

Dilbilgisi aslında biçimsel bir çalışmadır. Kelimelerin farklı söz dizimi kalıpları içinde nasıl gruplandıklarını göstermek için anlamlarının ne olduğunu açıklamaya gerek yoktur. Bu nedenle kelime ve cümlelerin anlamı, dilbilgisi çalışmalarının ilgili bir parçası değildir. Dilbilgisinde *boy* bir addır ve cümlede falanca bir yerde yer alır; çoğulu da *boys*'tur, genitif hâlde olabilen, sayılabilen bir addır vb. demek istiyoruz. *Boy* için bir sözlüğün bize söyleyebileceği gibi ergenlik yaşının altındaki erkek çocuk demek istemiyoruz. Anlambilim, dil yapılarını anlamlandırma çalışmasıdır.

Dil yalnızca anlamsız bir ses düzeni değildir. Sesin ne kadar sistematik olduğunun önemi yoktur. Onlara bir anlam verilmediği sürece dil olamaz ve bu anlamı da çoğunlukla gerçek hayattaki kullanımından elde eder. Dil bir boşlukta var olmaz, kullanıcıları ve kullandığımız durumlar dışında bağımsız bir varlığı yoktur. Kelime ve cümlelerin anlamlarını farklı kullanımlarını görerek anlarız. İnsanların iletişimde seslerin nasıl sıralandığını anlamlandırmaya çalışması bir dizi saçmalık gibi gözükür. Şu anda yeni bir kelime tanıtabilirim: *Spled*; ancak bu kelimeyle ne kastettiğimi açıklayana kadar; yani sizin ve benim zihnimde kelimenin neye göndermede bulunduğunu gösterene kadar anlamsız kalır. Şimdi *spled* kelimesi için her bir sayfada basılı olan, satırlardaki harf sayısını kastettiğimi söylesem "The spleds do not differ a great deal." [Satırlardaki harf sayıları çok fazla değişmez.] cümlesi makul ve anlaşılır bir cümle olarak kabul edilir. Başka bir deyişle yaptığım şey, dilin normal kullanımını içinde keyfi olarak seçilmiş standart bir kelimeye anlam vermektir. Böylece anlambilim, dilbilimin biçimlerinin anlamı ve anlamlarının çalışmasıdır. Anlambilim bunu öncelikle bu biçimlerin birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu göstererek yapar (Örneğin *good* gibi bir kelimeyi tanım -

lamanın bir yolu birisine bunun karşıtının ne olduğunu söylemektir. Başka bir yolu da eş anlamlısını vermektir.). İkinci olarak bu biçimler ile dış dünyada göndermede bulundukları olaylar arasındaki mevcut ilişkiye bakar. Elbette dilbilimci nesnelerin yapısıyla ilgilenmez, bu başkala rının işidir: kimyacı, filozof ve yerbilimci gibi.

Dilbilimci, dil olmayan nesneler ile dil arasında mevcut olduğunu gördüğü ilişki üzerine çalışır. Bu da anlamın bilimi başlığı altına girer ve bu alan dilbilimciler tarafından oldukça az işlenmiştir. Anlamın bilimi alanındaki önemli çalışmalar muhtemelen yakın gelecekte yapılacaktır. Bu arada dilbilimde uzmanlaşmak için dilbilgisini, ses bilgisi ve sesbilimin bağımsız olarak çalışılabildiği bir alan olarak ele alınmak gerektiğinin farkında olmalıyız; ama dil olarak adlandırdığımız karmaşık bütünü oluşturmak için birlikte nasıl çalıştıklarını anlamalıyız.

Dilbilimciler; dilbilgisi, sesbilimi ve ses bilgisi alanlarında çalışarak elli yılın üzerinde bu konuyla meşgul olmuşlardır. Kelime ve anlambilme ilgili dilbilim çalışmaları güçlükle başladı; ama aşına olduğumuz dil yapılarıyla ilgili hâlâ keşfedilmeyi bekleyen birçok bilgi mevcuttur. Bazı bilim adamları, dilin karmaşıklığının içine daha fazla girmek için dilin çeşitli alanlarında uzmanlaşmaya çalışmaktadır. Bir bütün olarak dilbilim, aslında kısa, benzeşik ve sınırlandırılmış durumda değildir; ancak bugünlerde dilbilim artık parçalanmaya başladı ve farklı yönlerine yapılan vurgular arttı. Konuya yönelik en az beş önemli aşama vardır. Bunların üçünden, daha önceki tartışmalarımızda bahsettik.

İlk olarak dilin doğası ile ilgili dilbilim düşüncesine sağlam bir zemin oluşturan konuşma ile yazma ya da tarihî ile tarihî olmayan dil hadiseleri arasındaki ilişki gibi bazı temel konular vardır. İkinci olarak betimsel bir aşama bulunmaktadır. Burada amaç belli bir dil grubu, dil, lehçe veya şivenin bazı yönlerinin tamamen betimlenmesidir. Bu aşama bununla bağlantılı olarak dilbilimin çeşitli dil, lehçe vb. arasındaki benzerlik ve farklılıklarını göstermeyi amaçlar. Üçüncü olarak dilbilimin insanları betimleyici bir çalışmaya hazırlamak gibi çok pratik bir yanının olduğunu gördük. Dilin nasıl çalıştığını bulmaya yönelik tıpkı herhangi bir şeyin nasıl çalıştığını bulmayı sağlayan teknikler gibi belirlenmiş

teknikler bulunmaktadır. Bunlar bir dilin seslerini tarif edebilmek, yazmak ve sesbilimi yazımı için doğru dinleme becerisi sağlayan teknikler olup dilbilgisinin en küçük biriminin ne olduğunu bulmayı sağlayan tekniklerdir. Bir dilin kullanıcısının bilgi akışını sağlarken nasıl bir yol kullandığını değerlendiren teknikler vb. de bunun içine girer. Bütün bunlar bir dilbilimcinin eğitiminin ilk iki yılını doldurur.

Dilbilimin aynı zamanda çok önemli teorik bir yönü de vardır ve bu özellikle günümüzde anlaşmazlığa neden olmaktadır. Dilbilimci eninde sonunda dilin nasıl çalıştığı hakkında bir dili yeterli düzeyde betimlemede temel olan ünsüz, hece, ad, zaman, kip, kelime ve cümle gibi bütün kavramları tanımlayan ve ilişkilendiren bir teori oluşturmak isteyecektir. Bu gibi kavramları tanımlamak da kolay değildir. Bir cümlenin bile tek başına yüzün üzerinde tanımı yapılabilir ve kelime türlerinin tanımlanmasına yönelik geleneksel yaklaşımların doğasında olan tehlikeleri çoktan gördük. Dilbilim teorilerinin oluşturulması basit bir konu olmakla birlikte dil çalışmaları hakkında bir dizi farklı teori vardır. Derinlemesine dilbilim çalışmaya başlayan insanlara üretici, ölçekci-kategorici ve *katmanlaştırmacı* gibi etiketler yapıştırılabilir. Ayrıca onlar çeşitli dilbilgisi teorilerine dayanan sıfatları, dilbilim düşüncesinin okullarından olan Chomskyci, Yeni-Firthiancı adlarını sıklıkla işitirler. Bunlar sadece dil çalışmasına yönelik farklı yaklaşımlara yapıştırılmış etiketlerdir, şahsi adlar ise genellikle bunları icat eden uzmanların adlarından kaynaklanmaktadır.

Teoriler arasında elbette belli benzerlikler olabilir; fakat burada çoğunlukla farklılıklar ağır basmaktadır. Dolayısıyla birçok tartışmalı konuyu dilbilim teorilerinde uzmanlaşmış insanlar için bile anlamak zordur. Dilbilim teorisinin bazı yönleri karmaşık simge ve çok fazla matematik ya da mantık terimleri kullanarak ifade edilir ve bu durum dilbilime hazırlanmadıkları sürece insanların heveslerini kırar. Bu alanda çalışmanın bir başka zorluğu ise bir teorinin bir kez parçalandığında açıklanmaya başlaması eğilimidir. Bir teorinin bireyin yıllar boyunca geliştirdiği ve benzer şekilde öğrencilerine öğrettiği parlak bir düşüncesi olduğu akılda tutulmalıdır. Öğrenciler de daha sonra orijinal teoriden kendi modellerini üretir, birçok türü ortaya çıkar ve sonuç olarak teori

daha fazla tartışmalı hâle gelir. Üretici Dilbilgisi olarak bilinen dilbilgisi türü 1957’de bilindik hâle geldi; ama bugünlerde üretici dilbilgisinin birçok türü mevcut; ancak bu türler birbiriyle uyumlu değil. Bunun için Üretici Dilbilgisi çalışacak bir öğrencinin dikkatli bir danışmana ihtiyacı vardır ve dilbilimin bu alanını daha ileri bir çalışma aşamasına bırakmalıdır.

Son olarak dilbilimin bir de uygulamalı alanı vardır (Dilin çalışılmasının kendine ait bir sonu yoktur; ama modern dillerin öğretimi gibi çalışmalar daha farklı ilerleme alanlarıdır.). Konunun bu yönünü üçüncü bölümde ayrı olarak tartışacağım, bundan dolayı burada bu konuya girmeyeceğim; ama kısaca şunu söyleyebilirim: Ama basitçe birisi dilbilimi daha fazla çalışırsa bulguları değerli olan daha fazla alanla karşılaşır.

Dilbilimin farklı alanlarını araştırmak için ciddi çalışma yapacak kişinin çalışmasında karşılaşacağı bazı zorlukların üstünde durmak gerekir. Araştırmacı burada birçok ana ve muhtemel köklü fikirleri yeniden düşünmelidir. Örneğin biri Latince sayesinde İngilizceyi severek öğretiyorsa o zaman dilbilim çalışmak kişinin çok farklı bir yöntemi ve değerler ölçeğini benimsemeye hazır olması demektir; ancak bu da çok zor olabilir. Ayrıca konunun tamamı için genel kabul görmüş bir kuramsal temelin yoksunluğu da vardır ve bu da sağlam kurulmuş genel ilkelerin olduğu bir çalışma alanından hoşlanan birini rahatsız edebilir. Genel kuramsal temelin eksikliği ve anlaşmazlık durumu bence çok da önemli değil. Üstelik bu durum dilbilimle hemen hemen hiç alakalı değildir: Bütün bilimler kuramsal bir olgunluk süreci geçirmelidir ve dilbilimin diğer disiplinlere göre daha çok yeni olduğunu unutmamalıyız. Diğer köklü bilim dalları bile düzenli biçimde bilgi temellerini yeniden değerlendirmektedir.

Dilbilimin araştırmacıları rahatsız eden diğer bir özelliği de dilbilimcilerin dil ile ilgili konuşmaya başladığında kullandıkları sesbirim, biçimbirim, ad grubu, çift dudaksıl, sürtünmeli ve eşdizimlilik gibi alışık olmadıkları adlandırmalardır. Bu terimler çoğunlukla anlaşılmaz (jargon/mesleki dil) olduğu için eleştirilir. Aslında jargon -herkes bu keli meyle teknik terimleri ifade ediyorsa- herhangi bir disiplinin esas parça-

larından birisidir. Dilbilimi terimleri de diğer birçok çağdaş bilimlerdeki terimlerden daha teknik olmadığı gibi geleneksel dilbilgisinde kullanılan terimlerden de kesinlikle daha teknik değildir. Dilbilim terminolojisi hakkındaki eleştiriler herhangi birinin dil hakkında konuşması için çok dikkatli olması gerekmediğini ifade etmektedir. Buna göre dil, kimya ve elektro-fizik gibi alanlardan daha anlaşılabilir ve bilinen terimler kullanılarak dil hakkında konuşulabilir. Geleneksel dil çalışmalarından kazandığımız tecrübe bunun doğru olmadığını göstermektedir. Aslında dilbilimin düzenli kullandığı önemli teknik terimlerin toplam sayısı üç veya dört düzine kadar olup oldukça azdır. Gelişmiş teorilerden bazıları ilginç terimler kullanmaktadır ve bunları tuhaf sembollerle ifade etmektedir; ama hiç kimse çalışmasına bu gibi terimlerle başlamaz. Sonuç olarak bu gibi terimlerin varlığı çalışmaya başlayanları engellemek için bir kanıt olarak gösterilemez.

Dilbilim çalışmak isteyen biri biraz şizofrenik olmak zorundadır. İki tür zekâyâ sahip olmalıdır; bunlar dille ilgili bilgilere bakmaktan ve gelişmeleri fark etmekten hoşlanacak çözümleyici zekâ, dildeki daha felsefi ve teorik konularda düşünmeye fırsat verecek kurgusal, yaratıcı zekâdır. Tam bir dilbilimci anlam özelliklerinin yanı sıra uygulamalı sesbilimi bilgisine de sahip olmalıdır. Hem uygulamalı hem de teorik taraftan ilki muhtemelen daha temeldir. Birey dilbilim hayaliyle uçuş yapmaya kalkışmadan, teoriler üzerine çok kafa yormadan faydalı birçok betimsel çalışma yapabilir; ama ayakları yere sağlam basan uygulamalı bir çalışma yapmadan faydalı bir teorik çalışma iyi yapılamaz.

Çözümleyici zekâyâ atıfta bulunarak yukarıda sözü geçen hoşlanmak (*enjoy*) kelimesini kullandım. Bu önemli; çünkü bireyin dillere yönelik yoğun bir ilgisi yoksa ve dilleri daha derin çalışmak için bir itici güce gerek duyuyorsa dilbilimden uzak durması önerilir. Çözümleyici zekânın becerilerinin öğretimi ve dil verileri üzerine titiz incelemeler heves olmazsa araştırmacıyı umutsuzluğa ve çaresizliğe iter. Öğrenciler üniversitedeki çoğu derslerinde daha önceki okullarından dersleri muhtemelen bildiği için üniversitede ne tür derslerle karşılaşacağından emin olabilirler. Okullarda öğretilmeyen felsefe ve dilbilim gibi dersler hakkında ise daha önce bu konuda bilgili biriyle karşılaşmak

veya herhangi bir kitabı okumak gibi bir şansları olmadıysa bu konuda fikirleri olmayabilir. Son gelişmelere göre dilbilim, felsefeden daha kötü durumdadır.

Bundan dolayı dilbilim alanında çalışmak isteyen kişiye bu konunun neleri içerdiğini enine boyuna düşünmesi tavsiye edilir. Tanıştığım birçok üniversite öğrencisi aday dilbilim alanında okumak istiyor; ancak bu konu hakkında daha önce hiç düşünmemiş ve belki de tekdüze okul hayatından farklı olarak yeni bir şey arama çabasında olduğundan bu alana yönelmek istiyor. Bu öğrencilerin dillere karşı belli belirsiz bir ilgisi olabilir ve genellikle de dil öğrenmekten hoşlandıklarını kabul ederler; ancak bu yeterli değildir. Temelde hiçbir şey bilmediğiniz bir alanda dört yıl okumak hele de bu alana uygun yetenekleriniz yoksa tamamıyla ahmakçadır. Dilbilim bölümü çoğu üniversitede sanat fakültesinde yer aldığından ve Modern Diller, Klasikler ve İngilizce bölümleriyle de bağlantılı olduğundan dolayı insanlar bu alanın birçok açıdan bir bilim olduğunu Fen Fakültesi ile de ortak bir çabası olduğunu göz ardı etmektedirler (Örneğin Reading Üniversitesinde bir bölüm dilbilim olarak resmen adlandırılmış olup edebiyat fakültesi içinde yer almaktadır.). Dilbilim iki kültürün (bilim ve sanatın) kesiştiği bir alandır. Aslında bazı insanlar için bu tam olarak onun cazibesinin temelidir.

3. BÖLÜM

DİLBİLİMİN KULLANIMI

Bir kişi dilbilimin ne olduğunu genel hatlarıyla insanlara açık-
lasa bile yine de ortada sıkça sorulan bir soru kalır: “Niçin bütün diller
üzerine bu şekilde çalışılır?” ya da daha basit bir ifadeyle “Niçin dil çalı-
şılır?”. Bu gibi soruların üstesinden gelebilmek için çeşitli yollar vardır.
Mesela, birisi dağcılık kitabından bir sayfa alır ve -belki de en mantıklı
gerekçe olarak- şunları söyler: “Dil çalışıyorum; çünkü o burada ve ilgi
çekici.” vb. Öte yandan bir başkası dilin doğası hakkında hem popüler
hem de uzmanlık seviyesinde var olan yaygın bir bilgi eksikliğine işaret
edebilir ve buna çözüm bulunması gerektiğini tartışabilir. Bir başkası da
soruyu değiştirerek şöyle sorabilir: Neden on altıncı yüzyıl edebiyatını ya
da antik tarihi çalışmalı? Ardından dile çalışmayı kendi içinde bir amaç
olarak görmenin faydasız olduğunu iddia edebilir; ama toplumun farklı
kesimlerinde dilbilimin uygulanma değeriyle ilişkili olarak dilbilim-
cinin rolünü anlamaya çalışmak araştırmacıların genellikle en çok ilgi-
sini çeken konudur. Birey tartışmayı bu doğrultuda takip etmeye başlar
başlamaz özellikle de kariyerini düşünürse- insanların bu konuyla ilgili
dikkatini çeken sorularla karşılaşır. Örneğin, biri dilbilim ile lisans düze-
yinde veya farklı bir düzeyde eğitim aldığı anda ne yapabilir? Bu alanda
yetişmiş insanlar için iş olanakları nelerdir? Şimdiye kadar nispeten az
kişi bu konuda özel eğitim aldığı için bu soruları cevaplamak zordur;
ancak açıkça konuşulduğunda bu sorulara üç tür cevap verilebilir.

İlk olarak dilbilimlerindeki yeterlilik, bir nitelik olarak görüle-
bilir ve artık entelektüel disipline ulaşan bir standart belirlemede aynı
seviyedeki diğer niteliklerle de eşit seviyededir. Dilbilimde bir lisans
eğitimi bu bakış açısına göre başka konulardaki lisans eğitimi ile kesin

likle aynı değere sahiptir. Bu sosyal, endüstriyel veya kamu alanındaki birçok meslek için önemli bir husustur. Birey bir derece, diploma veya bir şey sahibi olmalıdır. Ne kadar iyi bir derecesi olursa o kadar iyi bir yere gelir. Bireyin niteliğinin tam olarak hangi konuyla alakalı olduğu pek de önemli değildir. Nasılsa yeni mesleği için öğrenci olarak sıfırdan eğitilecek. Bütün sanat dalları kendi alanında okuyan öğrencinin bir miktar yeteneğe sahip olarak mezun olacağını garanti eder, özellikle de öğrencinin bir alanda derinlemesine çalışmaya devam edebileceği, çalışmada girişimciliğini kullanabileceği kadar beceriyi kazandırır. Bu açıdan dilbilim, öğrencilerin okuyabileceği diğer herhangi bir akademik alanla aynı statüye ve genel değere sahiptir. Belki de bireyler üniversiteden ayrıldıktan sonra bu konudan faydalanmak istemeyecekler.

Yine de bir şekilde dilbilimle ilgilenmeye devam etmek isteyen, profesyonel kariyerinde dil hakkında öğrendiklerinden faydalanmak isteyen bir kişi ne yapabilir? Yinelersen dilbilim aslında diğer birçok alandan çok da farklı değildir, burada konunun teorik ya da uygulamalı yönünün vurgulanıp vurgulanmamasına bağlı olarak bu soruya verilebilecek iki muhtemel cevap vardır. Dilbilime teorik açıdan bakarsak bu elbette mümkündür, başta alınacak bir eğitimden sonra dilbilim alanında araştırma yapılabilir. 2. bölümde de gördüğümüz gibi bu alanda yapılacak çok şey var. O hâlde birinin dilbilim becerisini kullanmasının bir yolu da herhangi bir üniversitede lisansüstü araştırma yapmak ya da araştırma için yeterli zaman sağlayabilecek bir iş bulmaktır. Hem İngiltere’de hem de başka ülkelerdeki üniversitelerde veya yükseköğretimin diğer alanlarındaki meslekler bu kategoride ele alınabilir. Ayrıca farklı ülkelerdeki hükûmetlerin ve sanayi kurumlarının sponsorluk ettiği dilin çeşitli yönlerine yönelik oldukça fazla sayıda araştırma projesi -bilgisayarla çeviri ya da çocuklarda okuma becerilerinin gelişimi gibi- bulunmaktadır.

Yükseköğretimde ayrıca bir araştırma ekibinde -bilgisayar, sosyoloji, psikoloji ve eğitimbilimleri vb. değer verilen ve ihtiyaç duyulan eğitilmiş bir dilbilimcinin olduğu dille ilgili olmayan projeler de vardır. Bu durum da dilbilim kullanımının diğer bir yönüdür. Herhangi bir kişinin de tahmin edebileceği gibi bu tür nitelikler bir iş başvurusu için

de gereklidir. Uygulamalı dilbilimin birçok alanında dilbilim yeteneklerinden faydalanmak için fırsatlar bulunur. Bu bölümün geri kalanını, bu çerçevede yer alan önemli alanları tartışmaya harcayacağız.

Uygulamalı dilbilimle dilbilim metotlarının uygulanmasını, analiz tekniklerini, dil ile ilgili olmayan bazı alanlardaki araştırma bulgularını kastediyorum. Bu açıdan dilbilimin kendisi bir amaç olmaktan öte bazı amaçlar için bir araçtır. Böyle birçok alan vardır ve hâlâ yapılacak çok şey bulunmaktadır. İlki, dilbilim araştırmasının ana uygulaması -özellikle de yabancı dil öğretiminde- olan dil öğretimi ve dil öğrenme alanındadır. Uygulamalı dilbilim adlandırması zaman zaman yabancı dil öğretimi ile eş anlamlı gibi kullanılagelmiştir ve bu alanda dilbilimin geçerliliği gayet açıktır. Herkesçe bilinen bir gerçek de şudur: Birey, hakkında hiçbir şey bilmediği bir dili öğretemez. Bu cümlede vurgulanan kelime "hakkında"dır. Bir dil hakkında bilmek, bir dili bilmekle aynı şey değildir.

Bir dili akıcı konuşabilmek kişinin o dilde her şeyi açıklayabileceğini ve başkalarına öğrenmek için sunabileceğini garanti etmez. Amatörlük burada tehlikelidir. Dil hakkında yanlış bilgiler öğretilen birçok insan örneğiyle karşılaşabilirsiniz; çünkü öğretmen uygun şekilde eğitmemiş veya birey umutsuzluk içinde dil öğrenmekten vazgeçmiştir; çünkü bu bilgi onlara doğru ve aşamalı olarak verilmemiştir. Bu bağlamda doğru bir eğitim büyük önem arz etmektedir. Bu, dil ile ilgili gerçeklerin farkında olmak demektir ve bazı teorik çalışmalarla da ilişkilidir. Bu, gerçeklerden herhangi birinin doğasındaki araştırma farkındalığını güncelleştirebilmek anlamına gelir. Ayrıca belli bir dersin sınırları içerisinde bu gerçekleri seçebilmek ve değerlendirebilmek, mevcut öğretim el kitaplarını yapıcı biçimde eleştirebilmek, herhangi bir dili bilen kişi ile o dili öğrenmeye çalışan kişi arasındaki farklılıkları göz önünde bulundurmak anlamına da gelir. Böylece zor olabilecek noktalar kolaylıkla tahmin edilebilir ve önlem alınabilir ki daha fazlası da vardır.

Kurumlar için yeterli düzeyde eğitim almış öğretmenler giderek ihtiyaç hâline geliyor. Özellikle konuşma dili ve dilbilim üzerine eğitim almış öğretmenler için İngiltere ve yurtdışında birçok seçenek var. Yabancı dil olarak İngilizce öğretimi bu alanda büyük bir sanayidir.

Kuruluşlar (İngiliz Konseyi gibi), deniz aşırı ülkelerden dilbilim öğretimi sağlamak için paha biçilemez bir rol üstleniyorlar. Uygulamalı dilbilim ya da yabancı dil olarak İngilizce diplomaları yıllardır bu ülkede dilbilim lisans derslerinden önce gelmektedir ve çok yaygındır; ancak bu ilgi çok hayret verici değildir. İngilizce uluslararası iletişimde temel dildir, birçok ülkede eğitim dili, resmî dil veya en yaygın öğrenilen ikinci dildir. Ayrıca bütün dünyada her dil seviyesinde ilkökul ve daha üst sınıflar için işinin ehli İngilizce öğretmenlerine ardı arkası kesilmeyen bir talep vardır. Üstelik bu talep, dilbilimi ile zenginleştirilmiş ders kitapları ile desteklenerek aşılmadığı takdirde azalmayacaktır. İngiliz dili üzerine yüzlerce ders mevcuttur; ama bunların yalnızca birkaçı son yirmi yılda hatta bundan bile fazla sürede gerçekleştirilen dilbilimcilerin İngilizce ile ilgili çalışma bulguları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Benim burada İngilizce ile ilgili söylemek istediğim her şey ana Avrupa dilleri için söylenebilir.

Dilbilim, İngilizce konuşan insanlara yabancı dil öğretimi ile bağlantılı olarak İngiltere ve Amerika'daki okullara çok yavaş girmektedir. Dilbilimdeki yeterliliğe artık çoğu okul müdürü şüphe ile bakmaktadır. Bu alan daha çok dil öğretiminin kalitesini geliştiren bir yol olarak görülmektedir; ancak bu ilk kez olan bir şey değildir. Hepimiz Fransa'ya ilk seyahatinde okul Fransızcası kullanan ve kendisini anlatma ve başkalarını anlama konusunda zayıf olan öğrencinin durumunu tahmin edebiliriz! İnsanlar artık bu durumun yabancı dil öğretiminde temel bir zayıflık olduğunu fark etmeye başladı. Burada dilbilimin bir ölçüde yardımcı olabileceğini düşünmek yanlış değildir. Birileri özellikle okullarınızda veya yükseköğretimde Rusça ve Çince gibi daha egzotik dilleri öğretecek olan öğretmenlere yönelik ihtiyaca da işaret edebilir. Bu gibi dillerde yoğunlaştırılmış eğitim genel dilbilimin bakış açısı kullanılarak verilirse daha da kolaylaşır. Okullarda dil laboratuvarlarının kullanımı artması doğru atılan bir başka adımdır; ancak burada "Birçok pahalı araç-gerece sahip olarak çözümü kolayca bulduk." zannına kapıl mamalıyız. Bir dil laboratuvarı dilbilim ilkelerinde verilecek kapsamlı bir eğitimin yerine geçecek bir şey değildir. En nihayetinde sadece kullanılan kasetlerdeki materyaller kadar laboratuvar da iyidir. Kasetler

kötüyse hiçbir mekanik hüner bir öğrencinin dildeki akıcılığını geliştirmeyecektir; ancak iyi kasetler edinmede birey dilin karmaşıklığının dilbilim ve eğitim ölçütlerine dayalı olarak yapıları sınıflandırmada karşılaşılan problemlerin farkında olmalıdır. Tekrar ediyorum, dilbilim eğitimi (oryantasyonu) yapılması gerekmektedir.

Dilbilim, dil öğretiminin diğer bir ana yönü; yani bireyin ilk dili için henüz çok fazla ilerleme kaydetmiş değildir. Örneğin İngiltere’de mevcut dil öğretimi sınavları için birçok eleştiri ve çeşitli tavsiyeler olmasına rağmen okullarda öğretilen dil derslerinde, dilbilim veya dilbilimle ilgili fikirleri tanıtan derslerde çok az mesafe kat edildi. Bunlar öğretmenin kendi inisiyatifine bırakıldı. Aslında Ulusal İngilizce Öğretimi Kurumu (National Association for the Teaching of English) gibi kuruluşlar tartışmaya başlamasına rağmen dilbilim okullarda nasıl sistemli biçimde öğretilbilir sorusu hâlâ tam anlamıyla araştırılmamıştır. Burada birbirini tamamlayan iki çizgi var. Birisi dilbilimi genel veya özel çalışmalar gibi başlıklar altında müfredatın ilave bir parçası gibi tanıtılabilir. Böyle bir durumda elbette herhangi birinin İngilizceye ya da başka bir dile yönelik düşüncesini geliştirme amacı olmayacak; bu sadece bir öğreniciye yavaş yavaş dilin yapısına yönelik farkındalık oluşturmaya yönelik bir çaba olacaktır. Bu durum öğrencinin belli bir dili kullanmasında büyük bir etki oluşturabilir; ama öncelikli amaç, dersin geliştirici etkisi olmamasıdır.

İkinci olarak, dilbilim tek başına bir ders olarak tanıtılmayabilir; ancak belli bir dilin dersi için dayanak olarak ele alınabilir. Yine de dilin sorgulanan doğasına yönelik bilgilendirici bir ders olacaktır. Öncelikle herhangi birinin bu alanla ilgili düşüncesini geliştirmek için tasarlanmamıştır. Üstelik zihnî disiplin değerine de sahiptir. Bu örneğin Latince çalışmak için sıklıkla ihtiyaç duyulan bir tür değerdir. Dilin, nispeten hızlı sonuçlar elde edilebilen sözlü ve yazılı dilin farklı türleri hakkında sohbet, resmî tartışma, mektup yazma vb. öğrencilerin aşına oldukları özel dil kurslarında göz ardı edilen birçok yönü vardır. Dilbilimin okullarda öğretilmesi için başka olanaklar da vardır. Örneğin ilkokullarda veya başka bir yerde okuma ve konuşmada akıcılığın öğretimi gibi. Bu

gibi birçok alan şimdilerde araştırma projeleri olarak inceleniyor; ancak bu çalışmaların çok azı genel tanıtım olma türünden ileri gidebilmiştir.

Dilbilim bilgisiyle ilgili eksiklikleri tamamlamak için birtakım derslere olan ihtiyaç konusunda birçok kişi hemfikirdir. Şimdilerde üniversiteler bu konuda büyük ölçüde ikna olmuşlar ve organize edilen konferanslarda bu konu öğrencilerin de oldukça ilgisini çekmektedir. Amerika'da dilbilimle ilgili deneysel programlar başarılı olmaktadır; ancak öğretmenler öğretmeye hazır olana kadar okullara yeni derslerin konulma şansı yoktur. Öğretmenlerin hazır hâle gelmesi de zaman alacaktır. Birçok eğitim kurumu bugünlerde dilbilim dersi okutmaktadır ve çok geç olmadan yeni bir düşünce iklimi beklentisinde olabiliriz; fakat hâlâ temel tanıtım kitapları ve ders kitapları eksikliği sürmektedir. Bunlar yazılana kadar dilbilim, okul müfredatının kesin bir parçası olamayacaktır.

Dil öğretiminin farklı yönlerinden başka, uygulamalı dilbilimin birçok alanı vardır; ama bunları değerlendirmek için bu kitaptan daha büyük bir kitap yazmak gerekir. Çeviri oldukça iyi bir örnektir, özellikle de makineler aracılığıyla gelişen çeviri alanı. Çok fazla bilgi girmedikçe bir çevirmenin işini yapacak bir makine programlanamaz. Makineye birbiriyle ilişkili iki dilin yapısı hakkında her şeyin ve bildiğimiz eşdeğer kelimelerin nasıl bulunacağını işlenmesi gerekir; bunun alt yapısının çoğunu bir dilbilimci sağlayabilir. Dilbilimcinin çalıştığı diğer bir mekanik alan da birçok biçimiyle birlikte haberleşme alanıdır. Örneğin ses bilgisi telefon iletişimi alanında oldukça önemlidir. Kablolar yoluyla sesi iletme maliyete yol açmaktadır. İletilmesi gereken ses miktarı azalırsa önemli ölçüde tasarruf olmaktadır. Bundan yola çıkarak şöyle bir dilbilim problemi belirleyebiliriz: Konuşmanın hangi özellikleri anlaşılabilirlik ve kabul edilebilirlik için gereklidir ya da hangileri değildir. Gerekl olmayan özelliklerin birçoğu iletişimde yok sayılabilir; ancak bu özelliklerin tam olarak neler olduğunu belirlemek için geniş çaplı araştırma yapmak gerekir ve bu da hâlâ devam etmektedir.

Dilbilim bilgisinin mekanik tekniklere yönelik diğer birçok uygulaması hayal edilebilir, bunların da bir kısmı nadiren takip edilmeye

başlanmıştır. Örneğin akustik ses bilgisinden edinilen bilgileri kullanan yeni bir tür görsel işitme cihazı üretilmesi önerilebilir. Zaten konuşma seslerinin resmini veren bir makine mevcuttur; ancak bu resim oldukça karmaşıktır ve okunması da zordur. Bu makine sesyazar (sound spectrograph) diye adlandırılır. Şimdi farklı seslerin resimleri şematize edilerek kolay okunabilir biçimde yeniden üretilirse konuşma doğrudan bir tür yazma biçimine çevrilebilir. Hatta bir mikrofon ve ekran takılı taşınabilir bir makine bile hayal edilebilir. Birisi mikrofona konuşur ve söylediklerinin resmi ekrana gelir. Sağır bir birey bu yeni abeceyi öğrendiğinde konuşmayı doğrudan okuyabilir. Şimdiye kadar da bu konuda çok az çalışma gerçekleştirilmiştir; ama aslında bunun potansiyel değeri kolaylıkla görülebilir.

Tabii ki hayal gücümüzün dilbilim araştırmalarının mekanik uygulamalarını düşünmede bizi çok uzaklara taşımasına izin vermemeliyiz. İnsanların robotlarla konuştuğu ve onlardan cevap aldığı bilim kurgu dünyasının gerçekleştirilmesi uzun bir zaman için imkânsızdır. Bunu gerçekleştirmek için konuşmayı nasıl sentezleyeceğimiz hakkında, makineleri kullanılabilecek kadar küçük boyutta yapmak gibi teknik problemleri düşünmezsek yeterli bilgi sahibi olmadığımız görülür. Herhangi birinin talimatlarını bilgisayara sesli okumak bile hâlâ gerçekleşmemiş büyük bir iştir ki burada bilgisayarın aynı şekilde cevap vermesini beklemiyoruz bile.

Dilbilim fikirlerinin erken uygulamalarına karşı da ayrıca tedbirli olmalıyız. Dilbilim bakış açısıyla insanları etkilemek zor değildir, tabii yalnızca birkaç kişinin bunu değerlendirebilecek yeterlikte olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir ve temelde insanların dilbilim adı altında iddia ettikleri şeylere karşı yanlış düşünceden sakınmak için dışarıdan bir bakış açısıyla eleştirel yaklaşılmalıdır. Örneğin sesyazarın (sound spectrograph) oluşturduğu ses resimlerinin bizim konuşmacıyı belirlememize (ses kalitesi bilgisi) izin veren bilgiler içerdiği iddia edilmiştir. Beş kişinin ürettiği on cümleden hangi cümlelerin aynı kişiler tarafından oluşturulduğunu anlamamanın da mümkün olduğu ileri sürülür. Aslında durumun neden böyle olmadığının açıklaması yok; ama bunun nasıl yapıldığını gösterecek deneye dayalı çalışmalar da çok az

ve yöntemin güvenilir olmadığını gösteren kanıtlar vardır; ancak son zamanlarda Amerika'da bir mahkeme bu konuşma resimlerinden ya da ses izlerinden (parmak izi benzerliğinden dolayı) üretilen bilgiye dayalı kanıtları kabul etmiştir. Bu özel örnekle uygulama teoriden önde gidiyor gibi görünmektedir.

Şimdi uygulamalı dilbilimin tamamen farklı bir alanına geçerken, dilbilim ile konuşma bozukluğu alanı arasında hızla gelişen bir ilişkiye değinmekte fayda var. Dil bozukluğunun konuşmayı ürettiğimiz, onu aldığımız ve kavradığımız yolları içeren birçok türü mevcuttur. Herhangi bir tedaviden önce dilbilim eksikliği nedir ve normallikten (olağanlık) ne kadar uzaktır, bunu görmek gerekir. Ses bilgisi, ses bilimi (fonoloji), dilbilgisi ya da anlam yapısı veya bunların bir birleşimi ile ilgili bir bozukluk mudur? Dilbilgisiyle ilgiliyse dilbilgisinin hangi yönü ne kadar etkilenmektedir? Bu gibi soruları cevaplandırmak için yapılması gereken iki şey vardır: Hastanın konuşma alışkanlıklarını betimlemek ve bunları bir standartla veya normal konuşma davranışı ölçeğiyle ilişkilendirmek gerekir. Bunu söylemek yapmaktan daha kolaydır. Aslında kâğıt üstünde hiçbir dilbilim standardı yoktur. Uzmanlar kişiden kişiye değişen tecrübelerine güvenirler; terapistler bireyin konuşmasında en çok fark edilebilen sapmayı tedavi etmeye ve daha temel bir sapmayı (ancak daha az belli) görmezden gelmeye eğilimlidirler. Hiç kimse konuşma kalıplarından dört yaşındaki bir çocuk kadar emin değildir. Bu öyle bir bilgi eksikliği olup buna ancak dilbilimci çözüm getirebilir. Dilbilimci, terapistin işini yapmaya kalkışmaz, sadece tekniğini kullanarak kesin bilgiyi ortaya koymaya çalışır.

Şimdiye kadar dilbilim ile ilgili kenarda olan, dilbilimcinin dikkatini çekebilecek ve aslında temel eğitiminin bir parçası olmayan alanlara baktık. Bununla birlikte hâlâ tartışılmaya devam eden, bizim diğer alanlar olarak düşündüğümüz ancak dilbilimin tam olarak uygulanabilmediği; ama bugünlerde gittikçe dilbilimcinin eğitiminde zorunlu bir alan olduğu düşünülen ve böylelikle yararlılık açısından da az bir olasılıkla uygulamalı dilbilim olarak nitelendirilen diğer yan alanlar da vardır. Bu gibi yan alanlar genellikle akademik çalışmanın farklı alanlarıyla örtüşmektedir. Böylece felsefi dilbilim, matematik dilbilim, hesaplama-

malı dilbilim, psiko-dilbilim ve sosyo-dilbilim gibi adlandırmalar işiti lebilir. Kitabın son birkaç sayfasında bir veya birkaç alanda özel eğitim gerektiren otomatik çeviri ve bilgisayarlı dilbilim, konuşma bozukluğu ve psiko-dilbilim gibi dil çalışması uygulamalarından bahsettik; ama bu kitapta konunun farklı dallarından bahsetmeye nedenimiz olmadı. Sosyo-dilbilimin bir yönünü biraz daha tartışacağım: Deyişbilim. Bu konu daha önceki sayfalarda da birkaç kez bahsedilen bir konuydu.

Deyişbilim genel olarak dilbilim tekniklerinin belli bir toplum daki fen, hukuk, din, tartışma, edebiyat dili veya farklı sosyal sınıfların dili gibi özel dil kullanımına uygulanmasıdır. Günlük hayatta kullandığımız dilin bile değiştiğini fark etmek çok zor değildir ve bu değişme, içinde bulunduğumuz sosyal duruma bağlıdır. Bir bebekle konuşurken kullandığımız dil diğer sosyal durumlarda kullandığımız dilden oldukça uzaktır. Benzer şekilde daha belli durumlarda kullandığımız birçok farklı dil değişiklikleri ya da üslubu mevcuttur. Deyişbilim hangi konuşma ya da yazma türünün hangi duruma uygun olduğunu tespiti ve bunlara yönelik kontrol ve farkındalığımızı geliştirmeye çalışır. Erken yaşlardan itibaren bu sosyal farklılıklar bize öğretilir, elbette “Papaza karşı sakın böyle bir dil kullanma!” cümlesi bu durumda uygun konuşma alışkanlıklarını oluşturmak ve diğerlerinden sakınmak için verilmiş bir talimattır. Erken yaşlarımızdan itibaren böyle kısıtlamaları duyarız. Okulda, örneğin bir mektup veya kompozisyonun nasıl yazıldığı öğretildiğinde bu farklılıklar hakkında daha fazla şey öğreniriz. Bununla birlikte çevremizde gerçekleşen ve tanıdığımız hukukçuların, devlet memurlarının, reklamcılarının, bilim adamlarının vb.nin dil alışkanlıkları hakkında nadiren bilgi verilir. Sık sık diğer insanların teknik olmayan konuları açıklama biçimlerini, anlatma tarzlarından veya dilbilimi hatalarından dolayı anlamakta ya da bakış açılarını kabul etmede zorlanabiliriz. Bu gibi durumlarda bu dili nasıl kullandığımıza ilişkin tam bir bilgisizlik söz konusu olabilir. Deyişbilim özel bir dil kullanımında neler olduğunu bize göstererek böyle durumlara çare bulmaya çalışır. Bunları bir kez anladığımızda çok daha kendine güvenen birine dönüşürüz.

Bunu göstermek için birçok açıklamayı içeren bir tartışmayı düşünün. A kişisi bir metnin (Örneğin yasal bir belge, vergi geliri formu

ya da bir şiir olabilir.) anlamının bir şey, B kişisi de başka bir şey olduğunu düşünüyor. Tartışmayı sonuçlandırmak için tek şansları metnin aslında ne söylediğine yönelik bir analiz gerçekleştirmektir ve ne kadar sistemli olursa o kadar iyidir. Edebiyat eleştirisinden de daha fazla faydalanmayı bekliyorsak bir şiir veya romana yönelik duygusal tepki mizden daha fazla şeye ihtiyacımız var. Bir şiirle ilgili öznel yargımız görüşümüze zıt biriyle karşılaşana kadar doğrudur. Ondan sonra şöyle cümleleri yinelemek hiç de iyi değildir: “Ama şiiri beğendim.”, “Bence iyi.”. Bu bizi bir yere götürmez; çünkü şiirin kötü olduğunu düşünen kişi fikrimizin gerekçelerini isteyecektir. Yine de yapılacak tek şey dile bakarak ve içindekileri görerek olumlu veya olumsuz tepkiye yol açan yaklaşımımızın özündeki öznelliği makul hâle getirmeye çalışmaktır. Bunu yapmaya çalıştığımızda olanları açıklama yollarına veya araçlarına ihtiyacımız var. Burada yeniden dilbilim tekniklerimize geri dönüyoruz. Deyişbilim, toplumda dili belli veya farklı bir biçimde kullanmaya ilgisi olan toplumbilimci, eğitimci, psikolog, filozof, edebiyat eleştirmeni hatta sokaktaki herhangi biri gibi birçok insana faydalı olabilir.

Dilbilimcinin yardımcı olabileceği başka birçok konuyu tartışmaya devam edebilirim; ama dilbilimin kullanılma şekilleriyle ilgili yeterince ayrıntı verdim. Şimdiye kadar söz edilmeyen ilginç araştırma alanları; okuma ve yazma reformunu (Örneğin İlköğretim abecesini değerlendirmek için girişimde bulunan dilbilim düşüncelerini hatırlayalım.), şüpheli yazarlık sorularını (Bu mektupları St. Paul mu yazdı veya bu oyunları Bacon mu yazdı? Üsluptan bu soruya dair herhangi bir kanıt bulabilir miyiz?) ve çekiciliğini ya da diğer evrensel yapay dilleri (Esperanto gibi) içerecek. Ayrıca unutmamalıyız ki kaliteli bir dilbilim dersi öğrencinin İngilizce dışında en az bir dile daha derinlemesine çalışmasını ve bu dilde yeterli olmasını sağlayacaktır. Bu bir Avrupa dili ya da daha başka bir dil olabilir. Bu durum, uzman kişilerin kariyerinin belli bir yabancı dilde veya dillerde yeterliliğe, tüm kariyerini dilbilim üzerine yapmış olan bir genel dilbilimci kadar açık olduğu anlamına gelmek tedir. Fransızca ile Fransızca ve dilbilimi ya da Fransızcada uzmanlaşan dilbilim derecesi arasındaki temel farklılık tartışması önceki alanyazının büyük bir çoğunluğunu oluşturur. Her iki durumda da Fransız dilinin

çalışılma miktarı hemen hemen aynıdır; belki son iki durumda (yani Fransızca ve Dilbilimi ya da Fransızcada uzmanlaşan dilbilim derecesi) temel eğitimin doğasından dolayı çok daha kapsamlıdır.

Böylece, daha önce tartışılan alanlardan modern dillerde uzmanlaşmış dilbilimde eğitim almış olan kişilerin muhtemel kariyerlerinin çok uzun bir listesi yapılabilir. Aşağıdaki alanların hepsi bir tür dil uzmanı gerektiren alanlardır: Kamu hizmetinin bölümleri (özellikle de dışişleri memurluğu), İngiliz Konseyi ve uluslararası ilişkiler ve karşılıklı değişimleri içeren diğer yapılar, halkla ilişkiler, turizm endüstrisi, millileştirilmiş endüstriler, kamu yönetimi (özellikle eğitimde), uluslararası kuruluşlar (UNESCO gibi), sivil havacılık, liman yetkilileri, ticaret, bankacılık ve sigortacılık, ihracat endüstrileri ve deniz aşırı şirketler, reklamcılık, kitle iletişim araçları (bilhassa radyo televizyon ve gazetecilik -özellikle de yabancı muhabirlere güven duyulması-), mühendislik, otel ve yiyecek-içecek endüstrisi, silahlı kuvvetler, telefon ve telgraf kuruluşları, profesyonel çeviri ve sözlü çeviri (işletme, edebiyat, hükûmete ait ya da bilimsel bağlamlarda) ve yurt içi düzeyde, seyahat acenteleri, kütüphaneler, geniş departmanlı mağazalar ve elbette her tür sekreterliğe ait işler de var. Bir ya da daha fazla modern yabancı dilde iyi bilgi sahibi olan, yabancı dil öğrenmeye yeteneği olan ve en önemlisi bunlardan korkmayanlar için bütün bu alanlarda çalışma imkânı vardır.

Dil ile ilgili herhangi bir alan dilbilimden faydalanabilir. Bu işlerin doğasında insan davranışının olmadığını düşünmek zordur. Kendisini ifade etme ve anlama günlük ve evrensel bir problemdir. Bu belki de dil üzerine sistemli biçimde çalışmamızın ana sebebidir. Dil, iyi kullanıldığında sahip olduğumuz en güçlü iletişim aracı, kötü kullanıldığında ise iletişim engelidir. Alışıldık bir ifade: “Aynı dili konuşuyor gibi gözüküyorlar.” Bu cümle karı-koca, işçi-işveren, hükûmet-muhalefet ya da hükûmet karşıtları gibi toplumun her kesiminde ortaya çıkabilir. Hepimiz bir tartışmanın sonunda sözlü tacizlerden dolayı yanlış tarafı tutan kişileri ya da aslında düşman olanların ilgi çekmek için yazdıkları iş mektuplarını duymuşuzdur. Dilimiz muhtemelen en duygusal yanımızdır ve iki ülkenin aynı kelimeyi kullanabileceğini; ancak bu iki kelimenin tamamen farklı anlamlara geleceğini fark etmek için sadece

demokratik gibi kelimeleri kullanmayı düşünürüz. Bilgece söylenegelen Demir Perde (Iron Curtain), aynı zamanda anlamsal bir perdedir.

Dil, günlük hayattaki varlığımız için o kadar gereklidir ki onu çantada keklik gibi görmeye eğilimliyizdir. Korku sebebi bile olsa başka sebeplerle onu araştırıyoruz; ancak dilin varlığını çantada keklik gibi görmeyi bırakır, onun karmaşıklığını ve kullanılmasındaki problemleri anlamaya çalışırsak pek çok gözyaşı, zahmet ve terden kurtulabiliriz. Dilbilim öz farkındalığı, uğraşmaya değer bir idealdir. Böylece kanımca, konunun en son faydasının ispatı da yapılmış oldu.

A Eki

Daha Fazla Okumak İçin

Temel Arka Plan Okumaları: Bu bölümdeki bütün kitaplar, çoğu ana dilbilim konusunu kapsamaktadır, hepsi nispeten ucuz ve bence okuması da kolaydır.

D. Abercrombie, *Problems and Principles in Language Study* [Dil Çalışmalarında Problem ve İlkeler] (Longmans, 1956). Dil çözümlemesinde teorik ve uygulamalı temel problemleri, İngilizcenin yabancılara öğretimine ve sesbilimi ile ilgili problemlere güçlü bir vurgu yaparak çok faydalı ve anlaşılır biçimde açıklar. Hatta jestlerle ilgili ilginç bir bölüm de vardır.

R. A. Hall, *Linguistics and Language* [Dilbilim ve Dil] (Doubleday, 1960). Genel dilbilimin farklı bileşenlerine bir giriş niteliğinde ciltsiz kitaptır; ama dil ile ilgili popüler ve geleneksel kavramlara özel bir dikkat göstermektedir. Dilbilim terminolojisi ile ilgili çok anlaşılır bir anlatımı var.

O. Jespersen, *Mankind, Nation and Individual* [İnsanlık, Ulus ve Fert] (Allen ve Unwin, 1946). Doğruluk standartları, lehçe, dil ve argo diller arasındaki ilişkilerle ilgili çeşitli temel sorular üzerine denemelerin toplamı olan bir kitaptır. Ufuk açıcı olduğu gibi yazarın şahsi görüşlerini ve dilbilim açısından birçok popüler kavramı ortaya koymaktadır; ama dilbilime giriş niteliğinde değildir.

E. Sapir, *Language* [Dil] (Hart-Davis, Harvest Books, 1955). Dil hadiselerindeki ilk sistematik araştırmaları içeren bu kitabın karton baskısı 1921 yılında yazılmıştır. Sapir'in karşılaştırmalı bilgi eşliğinde kendi ilgi alanlarını, konuya şahsi bakışını yansıtan bir eserdir; dil çalışmasının genel ve uygulamalı yönlerine yönelik anlaşılır ve ufuk açıcı bir çerçeve sunmaktadır. Yazılma tarihine bakıldığında kapsamı açısından birçok teorik ve teknik ilerlemenin kitapta yer almadığı görülmektedir;

ancak bu durum eserin başlangıç okumaları için gereklilik değerini azaltmamaktadır.

J. Warburg, *Verbal Values* [Sözel Değerler] (Arnold, 1966). Diyaloglar biçiminde oluşturulmuş dil ile ilgili geleneksel kuralcı kavramların çoğunu içeren derli toplu eleştirel bir çalışma.

Bazı Genel Tanıtımlar: Bu bölümdeki bütün kitaplar, ilgili araştırmalar ile dilbilim ilke ve yöntemlerini kapsar ve ayrıntılı bir giriş dersi için temel olarak kullanılabilir.

L. Bloomfield, *Language* [Dil] (Alle ve Ulwin, 1933). Muhtemelen bu konuda şimdiye kadar yazılan ve okunan en etkili kitaptır. Dilbilim çözümlemesinin çoğu yönünün enine boyuna, ayrıntılı ve zor bir sunumu olup dikkatli ve yavaş yavaş okunmalıdır.

R. A. Hall, *Introductory Linguistics* [Dilbilime Giriş] (Chilton Books, 1964). Dilbilim çalışmalarının farklı bileşenlerinin çok geniş ve sistematik bir incelemesi olup ders kitabı olarak tasarlanmıştır. Okumak için son derece kolay olmasına rağmen bazen seçici olmak gerekir. Roman dilleri üzerine yararlı bibliyografik bilgiler var.

R. H. Robins, *General Linguistics, An Introductory Survey* [Araştırmaya Giriş, Genel Dilbilim] (Longmans, 1964). Bu kitap yukarıdakilere göre dilbilimi daha kapsamlı ve derinlemesine işler ve dilbilimin bütün yönlerini kapsar. Çok faydalı; ama zor bir standart ders kitabıdır ve ilk okuma bir danışmanla birlikte yapılmalıdır.

İngilizce Üzerine Yazılmış Kitaplar: Bu bölümdeki bütün kitaplar İngilizcenin bir veya daha fazla yönünü ele almakta ve bir tür dilbilimsel çerçeve içinde derinlemesine çalışmaktadır. İngilizce dil ilkeleri ve dil konusundaki prosedürler ışığında bilgi alarak okunmalıdır.

D. Crystal ve D. Davy, *Investigating English Style* [İngiliz Üslubunu Keşfetme] (Longmans, 1968). İngilizce konuşma ve yazmanın farklı çeşitlerini içeren deyişbilimin tekniklerini kullanan giriş niteliğinde bir değerlendirmedir.

H. A. Gleason, Jr., *Linguistics and English Grammar* [Dilbilim ve İngilizce Dilbilgisi] (Holt, Rinehart ve Winston, 1965). İngilizce dilbil

gisine yönelik bazı genel dilbilgisi problemleriyle ilgili tartışmalar ile birçok farklı yaklaşımı içeren bir araştırmadır. Okunması kolaydır, ilk birkaç bölümünde dilbilim tarihiyle ilgili faydalı bir araştırma vardır.

F. R. Palmer, *The English Verb* [İngilizce Fiil] (Longmans, 1965). İngilizce dilbilgisinin bir alanı hakkında uzman biri tarafından hazırlanmış ayrıntılı ve sistemli iyi bir tür çalışma.

R. Quirk, *The Use of English* [İngilizcenin Kullanımı] (Longmans, 1961). İngiliz dili ile ilgili çok çeşitli soruları içeren birçok temel dilbilim konularının tartışıldığı muhteşem, okunması kolay bir tanıtım kitabı. Daha derin inceleme için izleme etkinlikleri de bulunmaktadır. Ayrıca kitap iki tane faydalı ek içermektedir, birisi İngilizcenin telaffuzu hakkında A. C. Gimson tarafından, diğeri de güncel (popüler) kavramların doğruluğu hakkında J. Warburg tarafından yazılmıştır.

I. Ward, *The Phonetics of English* [İngilizcenin Fonetigi] (Heffer, 4th edn. 1945). Günümüz İngilizce ses sisteminin ayrıntıları ile birlikte ses bilgisi açıklama yöntemlerinin açık ve tanıtıcı bir sunumudur.

İlgili Konulardaki Kitaplar

C. Cherry, *On Human Communication* [İnsan İletişimi Üzerine] (M. I. T. Press, 1957). Bu kitap dilbilim, matematik, psikoloji ve siber-netik gibi bir dizi iletişim kavramına farklı bakış açılarından giriş niteliğindedir. Dilbilim konusunda çok seçici olmasına rağmen faydalı bir arka plan kitabıdır.

E. T. Hall, *The Silent Language* [Dilin Sessizliği] (Fawcett Publications, 1959). Kendimiz ve kültürümüz hakkında bilgiyi ileten insan davranışının sessiz yönleriyle ilgili son derece ufuk açıcı ve etkileyici bir kitap.

B Eki

İngiliz Üniversitelerinde Dilbilim ile İlgili Bazı Lisans Dersleri

Bir İngiliz üniversitesinde dilbilim ile ilgili lisans derecesinde ders almak isteyenlere fikir vermek amacıyla bu dersi veren üniversitelerin takvimlerinden alınan derslerin ayrıntılarını bir araya getirdim. Bu bilgilerin, dilbilimin akademik bir ders olarak nasıl biçimlendirildiğine bir örnek olması amaçlanmıştır; farklı derslerin bir değerlendirmesi ve İngiliz üniversitelerinde dersin tam anlamıyla nasıl öğretildiğini gösteren bir rehber değildir. Dilbilimin bir ana derse bağlı özel ya da ek ders olarak okunmasına izin veren yerlerden ve birçok yerde var olan lisansüstü seviye ve diplomalardan söz edilmemiştir. Bir de üniversitelerde dilbilimin yalnızca kendi adı altında değil, İngilizce veya Modern Diller gibi bazı diğer bölümlerin doğal bir parçası olarak öğretilbileceği unutulmamalıdır. Şu da bir gerçek ki dilbilimle ilgili yeni dersler gün geçtikçe daha fazla yerde konulmaya başlamaktadır ve bununla ilgili güncel bilgiler ancak bu değişikliği yapan üniversitelerin arşiv memuruna yazılarak elde edilebilir. Bu bölümdeki bütün bilgiler yararlanılmaya başlanmadan önce kontrol edilmelidir; çünkü üniversiteler zaman zaman programlarını yeniden düzenlemektedir. Bu ülkede dilbilim derslerinde bir gelenek olmadığı için en verimli ders düzenlenene kadar bu durum yakın gelecekte oldukça sık gerçekleşebilir.

1. Reading Üniversitesi (Üniversite takviminden alınan ayrıntılar, 1967 8, 300-1. s., 1968-9 ile birleştirilmiş değişiklikler.). Dilin genel özellikleri ve temel betimleyici teknikleri (dilbilim okumaya niyetli olup olmadıklarına bakılmaksızın bütün öğrencilerin takip edebileceği) içeren tanıtıcı bir iki dönemden sonra öğrenciler aşağıdaki derslerden birini seçer:

Tek Bir Ana Ders Olarak Dilbilim: Bu ders bir yılı yurt dışında olmak üzere on dönemlik zamana yayılmıştır. Final sınavı şunları içerir: 1. Ses bilgisi ve sesbilimi, 2. Betimleyici dilbilim, 3. Dilbilim teorisi ve dilbilim

tarihi, 4. Sosyo-dilbilim ve lehçebilim, 5. Karşılaştırmalı dilbilim, 6. Gelişmiş dil teorisi (büyük çağdaş okulların çalışılması dahil), 7. İngilizcenin yapısı, 8. Şunlardan biri: (a) Fransızcanın yapısı, (b) Alman dili, (c) İtalyan dili, 9. Şunlardan seçilen özel bir konu: (a) Bilgi Teorisi (Felsefe Bölümünden alınan), (b) Sosyal Antropoloji (Sosyoloji Bölümünden alınan), (c) İletişim ve Düşünce Psikolojisi (Psikoloji Bölümünden alınan) bölümlerinden oluşur. Öğrencilerin dersin üçüncü yılını yurt dışında bir üniversitede 8'in altında seçilen bir dil ve dilbilim profesörü tarafından seçilen başka bir dil veya lehçe ile geçirmeleri gerekmektedir. Bu yıl boyunca, çalışmak için seçilen dilin veya lehçenin bazı yönlerini anlatan kısa bir tez yazmaları gerekmektedir. Ayrıca bütün öğrencilere ses bilgisinde uygulamalı bir test de dahil olmak üzere sözlü sınav yapılmaktadır.

Birleştirilmiş Konu Derslerinde Dilbilim: Fransızca ve dilbilimin deki, Almanca ve dilbilimindeki ve İtalyanca ve dilbilimindeki dersler bir yılı yurt dışında olmak üzere on dönemlik bir zamana yayılmıştır. Aynı düzenleme Fransızca, Almanca ve İtalyanca tek dersleri için de yapılmıştır. Dilbilim kurslarına ek olarak ilgili dil bölümü dikkate alındığında, ilgili dilin geçmişi veya eşzamanlı açıklama ile ilişkili iki bildirisi vardır. Dilbilim bileşeni için 1. Ses bilgisi ve bilimi, 2. Betimleyici dilbilim, 3. Dilbilim teorisi ve dilbilim tarihi, 4. Şunlardan biri: (a) Toplum dilbilim ve lehçebilim, (b) İngilizcenin yapısı, (c) Karşılaştırmalı filolojiden oluşan final sınavı. Onaylı bir tezin de yurt dışında bulunulan yıl yazılması gerekir.

İngiliz Edebiyatı ve Dilbilim dersleri, Latince ve Dilbilim, Psikoloji ve Dilbilim, Felsefe ve Dilbilim yedi dönemlik bir zamana yayılmıştır (hiçbir dönem yurt dışında değildir) ve aşağıdaki final sınavı olur (Dilbilimin bileşenleri sadece burada verilmiştir):

İngiliz Edebiyatı ve Dilbilimi: 1. Ses bilgisi ve sesbilimi, 2. Betimleyici dilbilim, 3. Dilbilim teorisi ve dilbilim tarihi, 4. Toplum dilbilim ve lehçebilim, 5. İngilizcenin yapısı.

Latince ve Dilbilimi: 1. Ses bilgisi ve sesbilimi, 2. Betimleyici dilbilim, 3. Dilbilim teorisi ve dilbilim tarih, 4. Şunlardan biri: (a) Toplum dilbilim ve lehçebilim, (b) İngilizcenin yapısı, 5. Karşılaştırmalı filoloji.

Psikoloji ve Dilbilimi: 1. Ses bilgisi ve sesbilimi, 2. Betimleyici dilbilim, 3. Dilbilim teorisi, 4. Üretimsel dilbilgisi (dil ediniminin yönlerini de içeren).

Felsefe ve dilbilim: 1. Betimleyici dilbilim, 2. Dilbilim teorisi ve tarihi, 3. Toplum dilbilim ve lehçebilim, 4 ve 5. şunlardan ikisi (a) Sesbilimi ve ses bilgisi, (b) İngilizcenin yapısı, (c) Üretici dilbilgisi (dil edinimi yönlerini de içeren), (d) Karşılaştırmalı filoloji.

2. York Üniversitesi (Dil Bölümü tarafından yayımlanan bir broşürden ayrıntılar, 1967-8).

Dil, tek bir ders olarak veya üç farklı türde birleştirilmiş dersten birisi içinde lisans dersi olarak alınabilir. Tek ders içinde adaylar on sayfa alabilir (1-7 aşağıda), ayrıca bölüm ya da dil bölümüyle iş birliği olan diğer bölümler tarafından bunların arasından önerilen üç seçeneği alabilirler. Biyoloji, Muhasebe, İngilizce, Matematik, Felsefe, Fizik, Sosyoloji ile 6 ve 7. belgeler çalışılmadıysa Modern İngilizce olması mecburidir. İkincisi, adaylara ana ders olarak dil dersinin yanında Biyoloji, Eğitim, İngilizce veya Felsefe derslerini tamamlayıcı ders olarak teklif edebilir. Aşağıdaki yedi araştırma ele alınır: 1. Dilbilime ait davranışın psikolojik ve dil ile ilgili yönleri, 2. Betimleyici dilbilim, 3. Tarihî ve karşılaştırmalı dilbilim, 4. Yeni bir dilde yeterlilik (konuşma, okuma ve yazma) (yani daha önce O veya A seviyesinde okumamış veya benzer bir sınav için yapılan çalışma değil), 5. 1, 2 ve 3. çalışmalardan öğrenilenler ışığında bu yeni dilin yapısı ve tarihçesi, 6. GCE'den A düzeyinde (veya eşdeğer bir sınavdan) ya da İngilizce veya yabancı bir dilden alınan ileri yeterlilik, 7. Makale için çalışılmış dilin yapısı ve tarihçesi. 6. Aşağıdaki diller 4 ve 5. makaleler için incelenebilir: Rusça, Hintçe, Pali, Sanskrit, Yoruba, Swahili, Çince, Singhalese. Çince, Fransızca, Almanca, Rusça, İspanyolca, İngilizce (ana dili İngilizce olmayanlar için) ve -Eski İngilizce-Orta İngilizce-Modern İngilizce (ana dili İngilizce olanlar için) gibi diller 6 ve 7. makaleler için uygundur. Herhangi bir dil kursunun durumu oradaki

öğrencilerin ilgisi düzeylerine bağlıdır. Ayrıca mümkün oldukça Dravidian dili (Tamil gibi) ve Malay dilinin sunulması ümit edilmektedir. Okumayı oluşturan 6. çalışma, eğitim çalışmaları, konuşma sınıfları ve dilin modern ve yazılı deyimlerinin yeterliliği açısından yüksek derecede önde gelen dil laboratuvarındaki çalışmaları oluşturmaktadır. Literatürde geniş çaplı okuma gerekmesine rağmen bunun gibi hiçbir çalışma yoktur. 7. çalışma için bir seminer ve eğitim gerekmektedir. Adayların seçtikleri dilin ülkesinde en azından uzun bir tatil geçirmesi beklenmektedir. Dersin toplam uzunluğu normalde dört yıl; ama 6. araştırmada İngilizce seçeneğini alan öğrenciler için normalde üç yıldır.

Dil aynı zamanda İngilizce, Tarih ve Felsefe ile birlikte eşit düzeyde (Öğrencinin yukarıdaki 1, 2, 3, 4 ve 5 numaralı çalışmaları aldığı durum) veya Biyoloji, İngilizce, Tarih, Matematik ve Felsefeyi (Öğrencinin yukarıdaki 1, 2 ve 3 numaralı çalışmaları aldığı durum) tamamlayıcı olarak alınabilir.

3. *Londra Üniversitesi, Doğu ve Afrika Araştırmaları Okulu*. Genel dilbilim aşağıdaki iki dersin yarısını teşkil eder. Üniversitenin edebiyat fakültesindeki dereceler: Bir Afrika dili ve dilbilim, antropoloji ve dilbilim, Fransızca ve dilbilim. Almanca, İngilizce ve Felsefe ile birleştirilmiş dersler planlanmıştır. Çalışma alanı şöyledir: Karşılaştırmalı, genel ve tarihî dilbilimin ilkeleri; genel dilbilim teorisi, dilbilgisi, anlambilim, ses bilgisi ve sesbilimi de dahildir. Buna ek olarak, belirli bir iki konuda derece ihtiyaçlarına göre aşağıdaki bir veya iki özel ders okumak için ayrıntılı biçimde seçilecektir: ses bilgisi, tarihî dilbilim, dilbilim tipolojisi ve dil sınıflandırması, dilbilim ve dil öğretimi, dilbilim ve edebiyat çalışması, toplum dilbilim ve psiko-dilbilim. Genel dilbilim Afrika çalışmaları ve Güneydoğu Asya çalışmaları bölümlerinde derslerin bir bölümünü oluşturmaktadır.

Yukarıdakiler için önerilen lisans dersleri aşağıdaki gibidir: Dilbilime giriş, sesbilime giriş, sesbilimi ve dilbilimde özel dersler; dilbilimde kısa bir ders, Güneydoğu Asya dillerinin fonetiğine (sesbilimi) giriş; Türk dillerinin fonetiğine (sesbilimi) giriş; Afrika dillerinin fonetiğine (sesbilimi) giriş; İngilizce dilbilgisinin betimleyici analizine giriş; seçilen

Asya veya Afrika dillerinin betimleyici analizine giriş; Amerikan Hint dil çalışmasına giriş; tarihî dilbilime giriş; edebiyat eleştirisine dilbilimsel yaklaşımlar; dilbilim tipolojisine giriş; çok sayıda Asya ve Afrika dillerinin sesbilimi ve ses bilgisi. Düzenlemeler, öğrencilerin belirli dersleri almaları için yapılır. Üniversitenin diğer bölümlerindeki İngilizcenin fonetiği, psiko-dilbilim gibi.

4. *Edinburgh* (Sanat Fakültesi Programından ayrıntılar, 1966-7, 351, 376, 432-440. s. ayrıntıları). Olağan bir lisansüstü derecesi için birey beş ders alır, bunların ikisi Genel dilbilim ve Sesbilimi olabilir. Genel dilbilim: Sınıftaki öğrencilerin İngilizce dışında farklı bir dilde yeterli olduğunu göstermesi gerekmektedir; herhangi bir öğrenci böyle bir niteliğe sahip değilse önceden profesöre başvurmalıdır. Normalde ilk çalışma yılında bu ders alınmaz. Konular: (i) dilbilim düşüncesinin tarihi, (ii) dillerin karşılaştırmalı çalışması, (iii) modern betimleyici ses bilgisi, dilbilgisi ve anlambilimin genel ilkeleri, (iv) toplumda dilin rolü. Ses bilgisi: Bu ders, ses bilgisi işaret/gösterim sistemi sorunları da dahil olmak üzere genel sesbilime girişi ve İngilizce telaffuzunun ayrıntılı bir çalışmasını içerir. İngilizce fonetiği üzerine (İngilizce dilinde uzmanlaşan lisansüstü öğrencileri için), Roman dillerinin fonetiği üzerine (Fransızca lisansüstü öğrencileri için), Kastilya İspanyolcası, Portekizce ve Katalan dillerinde yoğun çalışma ile Romen dillerinin fonetiği (İspanyolca lisansüstü öğrencileri için) ayrıca seçmeli özel dersler de mevcuttur.

Lisansüstü öğrencileri için mevcut dersler şöyledir: *Ses bilgisi ile Fransız Dili ve Genel Dilbilim*. Bu dört yıllık bir derstir. İlk yıl boyunca aşağıdaki dersler alınır: Fransızca sıradan müfredat b (Modern Edebiyat, Ortaçağ Edebiyatı, Eski Fransızca Metinleri, Ses Bilgisi Diksiyon ve Şiir Yazma Sanatı (Fransızca Orta Seviye A için 2. yıla kadar bırakılabilir), Fransız Dili Tarihi, Nesir Kompozisyon, Çeviri); Basit Sesbilimi (yukarıya bakınız) veya dışarıdan alternatif bir ders; dışarıdan ikinci bir ders. İkinci yıl boyunca, şu derslerden birini alır: Fransızca orta seviye 'A' (Fransız Dili Tarihi, Ortaçağ ve Rönesans Dönemi Fransızca Metinler, 18. ve 20. Yüzyıl Edebiyatı, Nesir Kompozisyon ve Deneme, Çeviri); Basit Dilbilim (yukarıya bakın): Basit Ses Bilgisi (ilk yıl içinde alınmadıysa) ya da dışarıdan bir ders. Üçüncü yıl (alt seviye) Fransızca

konusulan bir ülkede geçer, dördüncü yılı bir üst seviye olan E oluşturur (Nesir Kompozisyon, Deneme, Fransızcadan çeviri, Fransız Dili ve Ortaçağ Metinleri, Romence Dilbilim, Provence dili ve metinleri) ve dilbilim seviyeleri (bildirilecektir).

5. *Surrey Üniversitesi* (Tanıtımından alınan ayrıntılar, 1967 8, 90-92. s.).

Dilbilim ve Bölgesel Çalışmalarda dört yıllık lisans dersi vardır; ama şunun farkında olmak gerekir ki bu kitapta dilbilim genel anlamda açıklanmamıştır. Bu dersin pratik amacı dilbilimci ile meslek, sanayi, ticaret, kamu ve uluslararası organizasyonlar arasında bağ oluşturmaktır. Bu bağlamda dilbilimci bütün bu sayılan mesleklerle ilgili yabancı bir dil kullanmada ve dilbilimde yüksek beceri sahibi, çok yönlü, bilgili, belli bir dilin konuşulduğu bölge veya bölgelerin bilgisine sahip ve bunlara ek olarak ekonomi ile ilişkili iş alanlarında iyi derecede arkaplanı olan yetenekli kişiyi temsil etmektedir (s. 90). Yine de aşağıdaki paragraf dikkate alınmalıdır: “Bu ders, çağa uygun olarak yabancı ülkelerin sosyal, politik, ekonomik yönlerine edebiyat, tarih ve kültürel miraslarına göre daha çok dikkat çekecektir. Benzer şekilde öğrencileri dilin doğası ve yapısı konusunda bilinçlendirmek ve sosyal bilimlere özendirmek için genel ve daha sonra karşılaştırmalı dilbilime yer verilecektir; burada vurgu bugün kullanıldığı gibi dilde karşılaştırmalı analiz, terminolojik çalışma ve deyimsel eşdeğerlik üzerinedir. Bütün öğrencilerden en azından bir dilde ciddi bir tutukluluk izi olmadan yüksek ifade kabiliyetiyle birlikte akıcı bir konuşma ve telaffuz ve diksiyonun kusursuza yakın olması beklenir.” (s. 91). Ayrıca Bölgesel Çalışmalar, bölgenin çağdaş görünümünün tam bir çerçevesiyle (siyasi ve sosyal tarih, ekonomik coğrafya, sosyal çerçeve, ticaret, siyasi sistemler, yargı, edebiyat, eğitim ve sosyal gelenekler, sanayi kuruluşları vb.) bölgenin bütün yönlerini kapsar.

Bölgesel Çalışmalar temelde ilgili dil ile yürütülür (s. 91). Dersin diğer özellikleri şunlardır. Ana dil alanında yurt dışındaki süreçler çalışılır (akademik çalışma ve iş arasında ayrılmış, ticaret gibi); ana dilin belli bir yönüyle ilgili çalışılan alanda son yıl hazırlanmış bitirme tezi; dillerin seçimi uzman personelin uygunluğuna göre yapılırsa da bu diller

şunları içerir: Almanca, Rusça, Fransızca, İsveççe ve Çince. Bunların ilk ikisi bir ana dil olarak sunulabilir, kalanlar da yardımcı dillerdir (zorunlu olmayan). Genel dilbilimde giriş dersleri ve karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları haricinde bütün öğrenciler aşağıdaki bileşenleri içeren bir ana dil dersine katılır: Çeviri çalışması, kelime analizi, terminolojik çalışma, deyişbilim, sözlü uygulama ve teknikleri, konuşma dilinin analizi, ses bilgisi ve yabancı dil semineri.

